

ЦЕНТР ПРАВ ЛЮДИНИ

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ: практика застосування законодавства та перспективи його вдосконалення

КИЇВ 2023

Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення. Аналітичний звіт. – Синюк О., Луньова О.; Ред. Свиридова Д. — Центр прав людини ZMINA. — Київ, 2023.

Аналітичний звіт «Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення» спрямований на виявлення основних тенденцій та проблем у застосуванні статей 111-1 («Колабораційна діяльність») та 111-2 («Пособництво державі-агресору») Кримінального кодексу України за допомогою аналізу судової практики, а також результатів глибинних інтерв'ю з представниками органів правопорядку (Нацполіція, ДБР, СБУ, прокуратура), суддями та адвокатами з метою подальшого удосконалення законодавства про колабораційну діяльність та напрацювання ефективної стратегії розгляду таких справ для формування однорідної і належної практики.

Центр прав людини ZMINA працює у сфері захисту свободи слова, свободи пересування, протидії дискримінації, попередження тортур і жорстокого поводження, боротьби з безкарністю, захисту правозахисників і громадських активістів на території України, включно з окупованим Кримом, а також захисту прав людей, які потерпіли внаслідок війни. Організація проводить інформаційні кампанії, освітні програми, працює над моніторингом і документуванням випадків порушень прав людини, готує дослідження, аналітику й домагається змін завдяки національній та міжнародній адвокації.

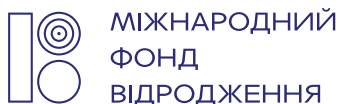
Детальніше про **Центр прав людини ZMINA** та його діяльність: zmina.ua, zmina.info
Контакти для зауважень і пропозицій: info@humanrights.org.ua

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фондів в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проектів на суму понад 350 мільйонів доларів США.

Сайт: www.irf.ua

Facebook: www.facebook.com/irf.ukraine

Європейський Союз складається з 27 держав-членів та їхніх народів. Це унікальне політичне та економічне партнерство, засноване на цінностях поваги до людської гідності, свободи, рівності, верховенства права і прав людини. Понад п'ятдесят років знадобилось для створення зони миру, демократії, стабільності і процвітання на нашому континенті. Водночас нам вдалось зберегти культурне розмаїття, толерантність і свободу особистості. ЄС налаштований поділитись своїми цінностями та досягненнями з країнами-сусідами ЄС, їхніми народами, та з народами з-поза їхніх меж.

Аналітичний звіт підготовлений за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» в рамках спільної ініціативи «Європейське Відродження України». Аналітичний звіт представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу чи Міжнародного фонду «Відродження»

ЗМІСТ

Вступ	4
Перелік скорочень	6
Методологія	7
Резюме	9
1. Огляд чинного законодавства щодо притягнення до відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтями 111-1 та 111-2 КК України	12
2. Законопроектні ініціативи, направлені на зміни статей 111-1 та 111-2 КК України	16
3. Аналіз практики застосування статей 111-1 та 111-2 КК України: аналіз судових рішень та глибинних інтерв'ю з фахівцями кримінальної юстиції	27
3.1. Недотримання принципу правової визначеності в статтях 111-1 та 111-2	29
3.2. Нечітке розмежування складів та кваліфікації дій, які можуть підпадати під колабораційну діяльність або пособництво державі-агресору, із іншими складами злочинів	35
3.3. Відсутність пріоритезації справ	39
3.4. Переважне обрання тримання під вартою як запобіжний захід підозрюваному на етапі досудового слідства	43
3.5. Обвинувальний ухил у справах щодо колабораційної діяльності та стандарти доказування	46
3.6. Неспівмірність порушення та покарання	49
3.7. Суспільний тиск на систему правосуддя	50
Висновки та рекомендації	53
Додатки	57

ВСТУП

Сотні тисяч справ щодо колабораціонізму розглядалися в різних державах після Другої світової війни. При цьому чітко розмежовувати дії людей для виживання в окупації та співпрацю з ворогом завжди було дуже складно. Під «колабораціонізм» підпадали як служба у війську окупантів, так і, наприклад, економічна співпраця з ворогом або ж членство в культурних чи соціальних організаціях, які співпрацювали з ворогом.

У Східній Європі та СРСР колабораціонізм трактувався дуже широко – під відповідальність підпадали і ті, хто активно служив у ворожому війську, і військовополонені, яких вважали зрадниками, бо вони потрапили у полон, і цивільне населення, яке опинилося на території під німецькою окупацією. При цьому у роз'ясненні Верховного Суду СРСР 1943 року було прописано, що ті, хто співпрацював з ворогом, але підтримував радянських партизанів чи займався саботажем окупантів, не підпадатимуть під відповідальність за колабораціонізм. Також планувалося не переслідувати працівників на невисоких посадах адміністрацій, спеціалістів, які просто виконували свою роботу, якщо вони при цьому не вчинили інших злочинів.

У Франції основним аспектом у справах щодо співпраці з ворогом був не стільки намір, скільки вплив дій колаборанта на державні інтереси. У Філіппінах при розробці системи амністії за основу було визначене таке розрізнення: амністії підлягали ті, хто мав торгові зв'язки з ворогом або ж співпрацював у бюрократичній сфері (адмініструванні). Виокремлення саме цих груп пояснювалося тим, що саме вони найчастіше вимушені були погоджуватися на співпрацю, щоб допомагати місцевому населенню вижити в окупації і зменшити на вплив на нього окупаційної адміністрації.

Чітка межа переважно встановлювалася між тими, хто тільки співпрацював з окупаційною владою, та тими, хто додатково вчиняв й інші тяжкі злочини.

Міжнародний збройний конфлікт, розв'язаний Російською Федерацією проти України у 2014 році, призвів до окупації частини її території. На цих територіях місцеве населення, яке опинилося в повній владі армії РФ, воєнізованих формувань чи просто окремих парамілітарних груп, афілійованих з окупаційною владою, було змушене співпрацювати із нею. Втім, поняття «колабораціонізм» не з'являлося у національному законодавстві України до початку широкомасштабної збройної агресії проти України у 2022 році.

Зміни до українського кримінального законодавства, які розширили перелік статей, що передбачають відповідальність за різні форми співпраці з окупаційною владою, а саме: введення нових складів злочинів, таких як «колабораційна діяльність» (стаття 111-1 КК України) та «пособництво державі-агресору» (стаття 111-2 КК України), були ухвалені у березні–квітні 2022 року відразу після початку повномасштабного вторгнення російської армії на територію України.

Введення нових складів злочинів законодавці обґрунтовували тим, що наявне законодавство не охоплює всіх видів можливої співпраці населення з представниками держави-агресора, і необхідністю встановити чіткі межі дозволеної та забороненої діяльності на окупованих територіях.

Однак майже півтора року після ухвалення змін до законодавства формулювання нових статей 111-1 та 111-2 КК України викликають питання у громадян, що перебувають на окупованих територіях, щодо їх тлумачення. В практиці застосування цих статей правоохоронними органами також прослідковується низка проблем: складність їх розмежування, обрання співмірного покарання за наявності складів злочинів, що перетинаються, але передбачають різні за тяжкістю санкції та відмінність у тлумаченні статей внаслідок нечіткості формулювання.

Проблематика неточності формулювання статті 111-1 КК України, а також перетинання складу злочину «колабораційна діяльність» із іншими складами злочинів проти основ національної безпеки, такими як «державна зрада», «пособництво державі-агресору», «виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», розглядалися неодноразово. Попереднє дослідження, зокрема чинного законодавства щодо притягнення до відповідальності за здійснення колабораційної діяльності, слідчої та судової практики, а також наявних пропозицій щодо зміни законодавства в цій сфері, було проведене в листопаді 2022 року¹.

Питання притягнення до кримінальної відповідальності за співпрацю з окупаційними органами влади залишається дуже важливим і для тих, хто проживає на підконтрольній уряду України території, так і для тих, хто поки що перебуває в окупації. Від того, наскільки зваженими будуть як законодавство України щодо притягнення до відповідальності осіб, які вчиняли колабораційні дії, так і практика його застосування, залежатиме успішність процесів реінтеграції звільнених територій України.

1 Аналітична записка «Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційної діяльності: аналіз діючого законодавства, практики його застосування та пропозиції щодо зміни законодавства» / ГО «Центр прав людини ZMINA», ГО «Громадський холдинг «ГРУПА ВПЛИВУ», ГО «Донбас СОС», ГО «Крим SOS», БФ «Восток SOS», БО «БФ «Стабілізейшен Суппорт Сервісез» та ГО «Кримська правозахисна група»: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2022/12/zvit_zmina_ukr-2.pdf

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ДБР	– Державне бюро розслідувань
КК України	– Кримінальний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
р. н.	– реєстраційний номер
СБУ	– Служба безпеки України

МЕТОДОЛОГІЯ

Для проведення всебічного аналізу та виявлення системних проблем на вересень 2023 року був вивчений 691 вирок за різними частинами статті 111-1 КК України та семи вироків за статтею 111-2 КК України, зареєстрованих у Єдиному державному реєстрі судових рішень, а також ухвали щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в щонайменше 30 кримінальних провадженнях за статтями 111-1 та 111-2 КК України.

Для дослідження практики застосування статей 111-1 та 111-2 КК України протягом липня–серпня 2023 року ГО «Харківський інститут соціальних досліджень» на замовлення організації ZMINA провела 20 глибинних інтерв'ю з представниками сектору правопорядку (Національна поліція, ДБР та СБУ), суддями та адвокатами, які працюють зі справами щодо колабораційної діяльності, зокрема адвокатами системи безоплатної правової допомоги (5 інтерв'ю); представниками СБУ (3 інтерв'ю); представниками ДБР (1 інтерв'ю); представниками Нацполіції (4 інтерв'ю); представниками прокуратури (4 інтерв'ю); суддями (3 інтерв'ю).

В ході аналізу було поставлене завдання дослідити:

- поточний стан законодавства щодо притягнення до відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтями 111-1 та 111-2 КК України;
- законопроектні ініціативи щодо внесення змін до статей 111-1 та 111-2 КК України;
- практику застосування статей 111-1 та 111-2 КК України в ході досудового розслідування, а також судового розгляду з фокусом на такі аспекти:
 - розмежування складів злочинів та кваліфікації дій, які можуть підпадати під колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору та суміжні склади;
 - пріоритезація проваджень в межах статті 111-1 КК України;
 - практика застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на етапі досудового розслідування;
 - наявність обвинувального ухилу у справах щодо колабораційної діяльності та стандарти доказування;
 - співмірність порушення та покарання;
 - суспільний тиск на систему правосуддя в контексті справ щодо колабораційної діяльності.

Дана аналітика спрямована на виявлення основних тенденцій та проблем у застосуванні статей 111-1 та 111-2 КК України за допомогою аналізу судової практики, а також результатів глибинних інтерв'ю з представниками органів правопорядку (Нацполіція, ДБР, СБУ, прокуратура), суддями та адвокатами для подальшого вдосконалення законодавства про колабораційну діяльність та напрацювання ефективної стратегії розгляду таких справ для формування однорідної й належної практики.

РЕЗЮМЕ

1. Наявне законодавство щодо співпраці з державою-агресором, зокрема введені у Кримінальний кодекс України у березні-квітні 2022 року статті 111-1 («Колабораційна діяльність») та 111-2 («Пособництво державі-агресору»), недосконале, що зумовило розробку щонайменше одинадцяти проектів змін до цих статей. При цьому більшість запропонованих змін не ґрунтується на детальному аналізі проблематики формулювання та застосування цих статей. Розроблені законопроекти нині перебувають без розгляду.
2. Напрацьована на сьогодні практика застосування статей 111-1 та 111-2 КК України, а також різне розуміння та тлумачення формулювань цих статей особами, які застосовують це законодавство, демонструє ускладненість розмежування складів злочинів та кваліфікації правопорушень за цими статтями, широке тлумачення диспозицій, що спричиняє неоднакове застосування кримінального законодавства та надмірну дискрецію органів правопорядку у його застосуванні. Зокрема, розмитими є поняття «матеріальні ресурси» та «господарська діяльність», які трактуються надзвичайно широко та неодноманітно. Під дану категорію, згідно з практикою, можуть підпадати як продукти харчування, так і ведення будь-якої трудової діяльності на окупованій території, навіть в обмін не на фінансову винагороду. Різняться думки представників органів правопорядку і щодо факту сплати податків державі-агресору як діяння, що може підпадати під кримінальну відповідальність.
3. Нечіткість формулювань також призводить до ускладненого розмежування між статтями 111-1 та 111-2, а також статтею 436-2 КК України. Передача матеріальних ресурсів окупаційним органам влади, незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території України, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, криміналізована як частиною четвертою статті 111-1, так і статтею 111-2 КК України. Покарання за заперечення агресії РФ передбачене як частиною першою статті 111-1, так і статтею 436-2 КК України. Відсутність чітких критеріїв розмежування відображається і на практиці – справи з однаковими фабулами кваліфікуються за різними статтями, що не дозволяє сформувати належну практику. Зокрема, зафіксовано справи, в яких впровадження стандартів освіти держави-агресора було кваліфіковане за статтею 111-2 за наявності частини тре-

тої статті 111-1, яка передбачає саме це порушення; справи, в яких збір коштів і передача їх представникам держави-агресора кваліфіковані за статтею 111-2, а не частиною четвертою статті 111-1. Численні справи щодо дописів у соцмережах, попри вимогу «публічності» у частині першій статті 111-1 та відсутності такої вимоги у статті 436-2, кваліфікуються саме за статтею 436-2 КК України.

4. Дублювання складів злочинів і відсутність чіткого розмежування між суміжними статтями 111-1, 111-2 та 436-2 КК України також призводить до неспівмірності та неоднomanітного застосування покарання – правоохоронці ті ж самі діяння в одному випадку кваліфікують за статтею, яка передбачає відповідальність за проступок і містить м'якше покарання, а в іншому – за статтею, яка передбачає відповідальність за злочин і містить тяжче покарання, навіть позбавлення волі на тривалий термін.
5. Переважна більшість розглянутих за статтею 111-1 КК України справ стосується частин, які передбачають відповідальність за проступки, зокрема частин першої та другої. Таке співвідношення може свідчити про відсутність стратегії пріоритезації справ за цією категорією злочинів. Представники органів правопорядку пріоритетними називають справи за частиною п'ятою, шостою та сьомою статті 111-1 КК України. При цьому правоохоронці відзначають завантаженість системи. Відсутність достатніх ресурсів призводить, зокрема, до зниження якості розслідування, коли, наприклад, через значне навантаження слідчі здійснюють мінімально необхідні слідчі дії і не вивчають докази більш ретельно та детально, що впливає на якість провадження.
6. У практиці розгляду статей 111-1 та 111-2 КК України прослідковується обвинувальний ухил. Зокрема, встановлено лише два виправдовувальні вироки за обома статтями, а також лише один розгляд в апеляційній інстанції, що був ініційований стороною захисту і передбачав покарання м'якше, ніж у першій інстанції. Крім того, стороною захисту у цій категорії справ відзначаються застосування тримання під вартою як майже виключний запобіжний захід без урахування ризиків, відсутність змагальності сторін, низький поріг доказування, а також прийняття недостатніх доказів. Уваги потребує врахування документів, виданих окупаційними органами влади, як належного доказу в даній категорії проваджень, враховуючи наявну державну політику щодо невизнання таких документів. У єдиному виправдовувальному вирокі за статтею 111-2 КК України

міститься посилення саме на недостатність та неналежність таких доказів. Важливим фактором є також значний відсоток судових рішень (ухвал), якими затверджуються угоди про визнання винуватості у цій категорії справ, адже їх прийняття унеможлиблює подальше оскарження вироку і, відповідно, формування належної судової практики.

7. Розгляд справ щодо колабораційної діяльності також зазнає суспільного впливу, враховуючи загальний інтерес до проблеми, і як наслідок – тиск на правоохоронні органи та суддів щодо розгляду цієї категорії справ. Вплив також проявляється у вигляді соціального тиску на сторону захисту, внаслідок чого захисник ототожнюється з обвинуваченим. Окремим фактором є також особисті переконання як представників сторони обвинувачення, так і сторони захисту з цього питання.

1

ОГЛЯД ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 111-1 ТА 111-2 КК УКРАЇНИ

Стаття 111-1 («Колабораційна діяльність») з'явилася в Кримінальному кодексі України внаслідок ухвалення Закону України від 03 березня 2022 року №2108-IX². Стаття містить перелік видів діяльності, яка вважається колабораційною та підпадає під кримінальну відповідальність.

Зокрема, стаття 111-1 охоплює сім окремих складів злочину та один додатковий, за яким покарання тяжче в межах складів, передбачених п'ятою, шостою та сьомою частинами статті, у разі, якщо такі особи також вчинили дії або прийняли рішення, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків.

Частина перша статті стосується відповідальності за публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Частина друга передбачає відповідальність за добровільне обіймання посад, які не пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади на окупованій території.

Частина третя стосується сфери освіти, а саме: ведення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності для сприяння збройній агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії

2 Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>

громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

Частина четверта передбачає відповідальність за економічну співпрацю – передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, зокрема окупаційною адміністрацією держави-агресора.

На противагу частині другій, яка є проступком, частина п'ята визначає як злочин добровільне обіймання посад, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в незаконних органах влади на окупованій території, а також добровільне обрання до таких органів. Частина також передбачає відповідальність за участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.

Частина шоста охоплює відповідальність за інформаційну діяльність – організацію та проведення заходів політичного характеру, інформаційну діяльність у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямовану на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активну участь у таких заходах.

Частина сьома стосується добровільного обіймання громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільної участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Необхідність внесення змін до Кримінального кодексу, розробки нової статті законодавцем пояснювалася тим, що чинне законодавство не повною мірою охоплювало всі види співпраці з державою-агресором, що стали можливими внаслідок повномасштабного вторгнення. Нова стаття очевидно мала превентивну мету – попередити співпрацю місцевого населення на окупованих територіях з представниками держави-окупанта та окреслити межі дозво-

леної та забороненої діяльності громадян України, що перебувають на тимчасово окупованій території.

З цієї ж метою 14.04.2022 року був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки»³, який також доповнив Кримінальний кодекс України статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору». Про небезпеку надмірної криміналізації через введення статті 111-2, яка призведе до штучної конкуренції кримінально-правових норм Головне науково-експертним управління повідомляло⁴ ще на етапі розгляду законопроекту в комітеті. Зокрема, зазначалося, що диспозиція статті 111-2 КК України відтворює склади кримінальних правопорушень, які вже містяться в статті 111-1 КК України щодо «колабораційної діяльності», а також статті 111 КК України щодо «державної зради».

Однак надалі недосконалість внесених до Кримінального кодексу України статей 111-1 та 111-2 зумовила потребу продовжити роботу над їхнім уточненням та внесенням необхідних змін.

Згідно з відповіддю Офісу Генерального прокурора (ОГП), за період з січня 2022 року до серпня 2023 року відкриті 6426 проваджень за статтею 111-1 та 853 провадження за статтею 111-2 КК України. При цьому інформація про кількість відкритих проваджень за окремими частинами статті 111-1 КК України у відповіді відсутня: це пояснюється тим, що закон не передбачає проведення аналізу, підрахунку або виокремлення інформації за запитуваними критеріями (за окремими частинами та регіональним розподілом)⁵. Відповідно, така статистика, за інформацією ОГП, не ведеться.

ОГП надав територіальний розподіл відкритих проваджень за статтями, з якого випливає, що найбільше проваджень за статтею 111-1 КК України було відкрито у Харківській (1548), Луганській (1196), Херсонській (1188) та Донецькій (881) областях. За статтею 111-2 найбільше проваджень у Херсонській (266), Харківській (174), Запорізькій (66) областях⁶.

3 Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14.04.2022: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text>

4 Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 21.03.2022: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247684>

5 Відповідь ОГП №27/3-1871вих-23 від 29.09.2023 (Додаток 1).

6 *ibid.*

Крім того, ОГП надав розподіл проваджень за категоріями «проступки» та «злочини» за період з січня по вересень 2023 року в межах статті 111-1 КК України, зокрема, за даний період були зареєстровані 678 проваджень за частинами першою та другою (проступки) та 2114 за частинами третьою–восьмою (злочини)⁷.

Згідно з відповіддю ДБР, відомство провело розслідування щодо 327 кримінальних проваджень за фактом колабораційної діяльності (111-1 КК України) та 25 кримінальних проваджень щодо пособництва державі-агресору (111-2 КК України)⁸.

Служба безпеки України надала приблизну інформацію: понад 6600 проваджень за статтею 111-1 КК України, майже 1000 проваджень за статтею 111-2 КК України⁹. На повторний запит була надана уточнена інформація: з 24.02.2022 по 27.09.2023 року кримінальне провадження здійснюється у 6610 провадженнях за статтею 111-1 КК України та у 946 провадженнях за статтею 111-2 КК України¹⁰.

Державна судова адміністрація України повідомила, що протягом 2022 року були ухвалені 268 вироків за статтею 111-1 КК України та жодного вироку за статтею 111-2 КК України¹¹.

Згідно зі статтею 216 Кримінального процесуального кодексу України, компетенцію щодо розслідувань за статтями 111-1 та 111-2 КК України мають слідчі СБУ. Згідно з частиною четвертою цієї ж статті, слідчі органів ДБР здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, що вчинені спеціальним суб'єктом, наприклад, суддею, працівником правоохоронного органу. Підслідність справ цієї категорії Національній поліції не передбачена.

Однак на практиці досудове розслідування щодо цієї категорії справ ведуть слідчі СБУ, ДБР, а також Національної поліції.

7 Відповідь ОГП №27/З-1899вих-23 від 05.10.2023 (Додаток 2).

8 Відповідь ДБР на запит на інформацію №175/09 від 21.09.2023 (Додаток 3).

9 Відповідь СБУ №10/З/П-170,171-п/1-23 від 27.09.2023 (Додаток 4).

10 Відповідь СБУ №10/З/Л-183-п/1-23 від 13.10.2023 (Додаток 5).

11 Відповідь ДСА України інф/П990-23-інф/П999-23-957/23 від 27.09.2023 (Додаток 6).

2

ЗАКОНОПРОЄКТНІ ІНІЦІАТИВИ, НАПРАВЛЕНІ НА ЗМІНИ СТАТЕЙ 111-1 ТА 111-2 КК УКРАЇНИ

Для розв'язання проблем, які виникають у практиці застосування статті 111-1 КК України, починаючи з березня 2022 року, у Верховній Раді України була зареєстрована низка законопроектів, серед яких:

1. Проект Закону «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо розширення переліку кримінальних правопорушень за здійснення колабораційної діяльності» (р. н. 7223)¹²

Законопроектом пропонується доповнити статтю 111-1 Кримінального кодексу України новою частиною 2, у якій встановити кримінальну відповідальність стосовно громадян України, які перебувають у громадянстві (підданстві) іншої держави, що здійснює збройну агресію проти України.

Законопроект **перебуває на опрацюванні** Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності¹³, до порядку денного сесії не внесений.

2. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за підпорядкування українських підрозділів міжнародних компаній регіональним офісам, розташованих на території держави-агресора» (р. н. 7279)¹⁴

Законопроектом пропонується встановити кримінальну відповідальність за порушення обмежень в діяльності юридичної особи або представництва іноземного суб'єкта господарювання, що пов'язані з державою-агресором, вчинене особою, яка на законних підставах має право діяти від імені такої юридичної особи.

Під «порушеннями обмежень в діяльності юридичної особи або представництва іноземного суб'єкта господарювання, що пов'язані з державою-

12 Проект Закону «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо розширення переліку кримінальних правопорушень за здійснення колабораційної діяльності» (р. н. 7223) від 28.03.2022: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39302>

13 Тут і надалі інформація про стан законопроектів вказується станом на 20.09.2023.

14 Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за підпорядкування українських підрозділів міжнародних компаній регіональним офісам, які знаходяться на території держави-агресора» (реєстр. 7279) від 12.04.2022: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39419>

агресором» автори законопроекту розуміють господарську діяльність юридичної особи, створеної за законодавством України, представництва іноземного суб'єкта господарської діяльності, які та/або посадові особи яких:

1. виконують вказівки, доручення, діють відповідно до інструкцій громадян та/або юридичних осіб (їхніх посадових осіб), створених за законодавством держави-агресора, або осіб, засуджених до кримінальної відповідальності, або до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру за вчинення одного чи кількох злочинів, передбачених статтями 109-111-1, 113, 114 КК України, або осіб, пов'язаних з ними відносинами контролю в розумінні законодавства про захист економічної конкуренції;
2. діють від імені чи в інтересах громадян та/або юридичних осіб (їхніх посадових осіб), створених за законодавством держави-агресора, або осіб, засуджених до кримінальної відповідальності, або до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру за вчинення одного чи кількох злочинів, передбачених статтями 109-111-1, 113, 114 КК України, або осіб, пов'язаних з ними відносинами контролю в розумінні законодавства про захист економічної конкуренції».

Законопроект **перебуває на опрацюванні** Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, до порядку денного сесії не внесений.

3. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та порядку досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки України» (р. н. 7329)¹⁵

Законопроектом пропонується додати штраф як санкцію за частинами першою та другою статті 111-1 КК України, а також розширити підслідність кримінального правопорушення, вчиненого народним депутатом України, дозволивши здійснення досудового розслідування щодо таких правопорушень слідчим Служби безпеки України за дорученням прокурора.

Законопроект **перебуває на опрацюванні** Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, внесений до порядку денного 03.05.2022.

15 Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та порядку досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки України» (р. н. 7329) від 29.04.2022: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39519>

4. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення» (р. н. 7570)¹⁶

Даним законопроектом пропонується усунути недоліки в частині розмежування складів злочинів, зокрема:

- визначити відмінні ознаки складу злочину «колабораційна діяльність» (стаття 111-1 КК України) для її відмежування від «державної зради» (стаття 111 КК України), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників (стаття 436-2 КК України) та від інших суміжних кримінальних правопорушень;
- виключити відповідальність за публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України зі статті 111-1 КК України, оскільки відповідальність за такі діяння передбачається статтею 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»;
- виключити статтю 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору», оскільки вона передбачає колабораційну діяльність в її окремих формах, які вже визначені у статті 111-1 КК України, а окремі її положення включити до тексту цієї статті 111-1.

Крім того, даний законопроект пропонує виділення тих видів діяльності, які прямо заборонені та можуть кваліфікуватися як заборонені за статтею 111-1 КК України, наприклад, публічні заклики до підтримки рішень чи дій держави-агресора чи до співпраці з нею, передача державі-агресору матеріальних ресурсів чи інших активів, організація або проведення незаконних виборів чи референдуму, обіймання посади, пов'язаної з виконанням функцій службової особи в незаконному судовому, правоохоронному органі, органі державної безпеки чи розвідувальному органі держави-агресора, участь в незаконному збройному чи воєнізованому формуванні держави-агресора або в незаконному збройному чи воєнізованому формуванні тощо.

Законопроект **перебуває на опрацюванні** Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, до порядку денного сесії не внесений.

¹⁶ Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення» (р. н. 7570) від 20.07.2022: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40023>

5. Законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо особливостей діяльності на тимчасово окупованій території України» (р. н. 7646)¹⁷

Законопроектом пропонується внести такі зміни до Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», уточнивши частину четверту статті 9 та доповнивши новими статтями 9-1 та 9-2, якими:

- визначити перелік видів діяльності та заходів, які можна здійснювати на тимчасово окупованих територіях, якщо при цьому не вчиняється пособництво державі-агресору, а саме: діяльність державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування (заходів із забезпечення прав і свобод людини і громадянина; оперативно-розшукової діяльності; досудового розслідування; заходів із забезпечення надання житлово-комунальних послуг тощо); діяльність суб'єктів господарювання (заходів, спрямованих на розв'язання гуманітарних проблем; надання житлово-комунальних послуг; освітньої діяльності; діяльності у сфері сільсько-господарського товаровиробництва тощо);
- наділити Кабінет Міністрів України, Національний банк України та незалежні регулятори повноваженнями визначати особливості та обмежувати суб'єктам господарювання можливість вести визначений перелік видів діяльності та заходів.

Законопроект **перебуває на опрацюванні** Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, до порядку денного сесії не внесений.

6. Законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність» (р. н. 7647)¹⁸

Законопроектом пропонується частину четверту статті 111-1 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції:

¹⁷ Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо особливостей діяльності на тимчасово окупованій території України» (р. н. 7646) від 08.08.2022: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40204>

¹⁸ Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність» (р. н. 7647) від 08.08.2022: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40205>

«4. Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або добровільне провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, зокрема окупаційною адміністрацією держави-агресора, за винятком випадків, визначених законом — карається штрафом до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна».

Законодавець вбачає, що це виведе з-під заборони частину господарської діяльності, яка має провадитись для забезпечення життєдіяльності територій навіть попри їх фактичну окупацію. Також не буде караною така діяльність, якщо вона не була добровільною, а здійснювалась під тиском окупаційних органів.

Законопроект **перебуває на опрацюванні** Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, до порядку денного сесії не внесений.

7. *Проект Закону «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» (р. н. 8077)¹⁹*

Законопроектом пропонується доповнити статтю 111-1 КК України новою частиною п'ятою, якою передбачити кримінальну відповідальність за здійснення громадянином України на тимчасово окупованій території України і на підставі законодавства держави-агресора професійної діяльності, пов'язаної з наданням послуг адвоката, аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав, або наданням інших публічних послуг.

Крім цього, пропонується внести зміни до статті 111-1 Кримінального кодексу України в частині приведення положень у відповідність до статті 40 Кримінального кодексу України, шляхом виключення «добровільності» співпраці з державою-агресором як необхідної складової для кваліфікування діяння як колабораціонізм.

19 Проект Закону «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» (р. н. 8077) від 26.09.2022: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40531>

Законопроект **перебуває на опрацюванні** Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, до порядку денного сесії не внесений.

8. Проект Закону «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність» (р. н. 8301)²⁰

Законопроектом пропонується:

- передбачити в санкціях частин першої та другої додаткові види покарання, які суд може накласти за вчинення колабораційної діяльності (зокрема штраф і громадські роботи);
- доповнити частину третю покаранням за здійснення пропаганди в закладах культури;
- передбачити в частині четвертій можливість винятків щодо провадження видів господарської діяльності, дозволених законом;
- розширити частину п'яту такими місцями скоєння злочину, як установи, підприємства та організації;
- викласти частину восьму в новій редакції, якою передбачити кримінальну відповідальність громадянина України за провадження на ТОТ на підставі законодавства, відмінного від законодавства України, професійної діяльності, що пов'язана з наданням послуг аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, виконанням повноважень нотаріуса, або державного реєстратора, або суб'єкта державної реєстрації прав або наданням інших публічних послуг;
- у частині узгодження положень зі статтею 40 КК України вилучити «добровільність» співпраці з державою-агресором як необхідну складову для кваліфікування колабораційної діяльності.

Законопроект **перебуває на опрацюванні** Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, до порядку денного сесії не внесений.

20 Проект Закону «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність» (р. н. 8301) від 23.12.2022: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40894>

9. Проект закону «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність» (р. н. 8301-1)²¹, альтернативний законопроект р. н. 8301.

Суттєвою відмінністю цього законопроекту від основного є розмір штрафу: в альтернативному проекті він вищий – від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у першій частині та від трьох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у другій.

Крім того, альтернативний законопроект не підтримує частини ініціатив основного проекту, зокрема щодо вилучення добровільності як обов'язкової складової злочину «колабораційна діяльність».

Законопроект **перебуває на опрацюванні** Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, до порядку денного сесії не внесений.

10. Проект закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо уточнення відповідальності за деякі види кримінальних правопорушень на тимчасово окупованих територіях» (р. н. 8301-2)²²

Законопроектом пропонується:

- доповнити статтю 111 КК України частиною четвертою, що стосуватиметься випадків відповідальності осіб, яких було примусово мобілізовано до збройних формувань держави-окупанта і які відповідно є жертвами воєнного злочину за статтею 438 КК України. Частина четверта передбачає механізм звільнення таких громадян від кримінальної відповідальності, передбаченої статтею 111 КК України;
- визначити суб'єктом правопорушення, передбаченого частиною першою статті 111-1 КК України, службову особу. Зазначене має сприяти розмежуванню правопорушень, визначених частиною першою статті 111-1 КК України та частиною першою статті 436-2 КК України, яка встановлює відповідальність за ті самі дії без виокремлення спеціального суб'єкта;

21 Проект Закону «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність» (р. н. 8301-1) від 05.01.2023: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41119>

22 Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо уточнення відповідальності за деякі види кримінальних правопорушень на тимчасово окупованих територіях» (р. н. 8301-2) від 09.01.2023: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41131>

- підтримати доповнення, які є в основному законопроекті, щодо санкцій частин першої та другої статті 111-1 КК України такими видами покарань, як штраф і громадські роботи;
- визначити альтернативне покарання за правопорушення, передбачені частиною першою статті 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», у формі штрафу від п'яти-сот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян й одночасно вилучити покарання у формі позбавлення волі на строк до трьох років;
- розширити формулювання частини четвертої, додавши визначення дій, які можна розцінювати як упровадження освітніх стандартів країни-агресора. Зокрема, таке впровадження може полягати у викривленні історичних і географічних фактів в інтересах держави-агресора та/або програм зі схвалення дій збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, розпалювання ворожнечі щодо України, громадян України, Збройних сил України, а також окрема вказівка в диспозиції частини третьої статті 111-1 КК України на «агітацію, вербування та інші форми залучення дітей до дитячо-юнацьких рухів та формувань на тимчасово окупованих територіях для подальшого залучення їх до лав збройних формувань держави-агресора, забезпечення діяльності таких рухів та формувань»;
- визначити вичерпний перелік видів діяльності, що підпадають під визначення колабораційної діяльності під час провадження господарської діяльності, акцентувавши умисел і спрямованість такої діяльності – «на підтримку та розбудову об'єктів воєнної інфраструктури держави-агресора», «з метою перевезення військовослужбовців зі складу збройних сил держави-агресора та учасників збройних формувань» тощо;
- не вилучати добровільність як обов'язкову складову злочину колабораційної діяльності;
- вилучити зі статті 111-2 КК України слова «громадянином України».

Законопроект **перебуває на опрацюванні** Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, до порядку денного сесії не внесений.

Крім вже зареєстрованих щонайменше десяти законопроектів, у Верховній Раді України 9 жовтня 2023 року був зареєстрований проєкт Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу

України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (р. н. 10136)²³.

Для його розробки на початку 2023 року була створена робоча група на базі Комітету Верховної Ради з питань правоохоронної діяльності, завданням якої стало напрацювання ще одного законопроекту щодо змін законодавства про колабораційну діяльність²⁴.

Законопроект, зареєстрований в парламенті, загалом просякнутий ідеєю посилення відповідальності за колабораційну діяльність. Як зазначає один з його авторів, «ключова мета – не просто невідворотно покарати колаборантів, а створити умови для побудови міцної української влади на деокупованих територіях»²⁵.

Крім змін до особливої частини Кримінального кодексу України, про які йтиметься нижче, законопроектом передбачено внесення змін до загальної частини. Зокрема, у статті 89 КК України пропонується передбачити збільшення строків погашення судимості для осіб, засуджених за злочини проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Ця зміна, очевидно, матиме наслідки у вигляді обмеження права на обіймання посад в органах державної влади, на заняття незалежною професійною діяльністю (наприклад, бути адвокатами, нотаріусами), на участь у місцевих виборах, в окремих випадках неможливість бути обраними народними депутатами України. Крім того, у разі судової заборони займатися певною діяльністю вони не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом здійснення відповідної діяльності до закінчення строку, встановленого вироком суду.

Крім того, законопроект пропонує доповнити санкції першої та другої частини статті 111-1 КК України штрафом, а також передбачити позбавлення волі за ці порушення.

Також пропонуються зміни до частини третьої статті 111-1 КК України, зокрема, додати заклади оздоровлення та відпочинку, місця, що використовуються для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів як місця, в яких може здійснюватися пропаганда, яка підпадає під кримінальну відповідальність. В цій же частині пропонується додати покарання у вигляді штрафу, вилучити покарання у вигляді виправних робіт або арешту. Натомість також

23 Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (р.н. 10136) від 09.10.2023: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42957>

24 «У Раді напрацювали законопроект про вдосконалення покарання за колабораціонізм, – нардеп» / LB.ua, 20.09.2023: https://lb.ua/society/2023/09/20/575751_u_radi_napratsyuvali_zakonoproiekt_pro.html

25 Для колаборантів потрібно встановлювати подовжені терміни погашення судимості, – нардеп «Голосу» Осадчук/ Цензор.нет, 11.10.23: <https://censor.net/ua/n3448886>

збільшити термін позбавлення волі за це правопорушення – з трьох до чотирьох років.

У частині четвертій статті 111-1 КК України, за прикладом частини другої, п'ятої та сьомої, пропонується додати критерій «добровільності» у передачі матеріальних активів представникам держави-агресора. У цій же частині також передбачається додати заборону здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора, наприклад, діяльності адвоката, приватного нотаріуса, аудитора тощо. Зміни передбачаються і до санкції статті – народні депутати пропонують збільшення розміру штрафу та терміну позбавлення волі.

У частині п'ятій, яка стосується проведення незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території, пропонується додати заборону примусу до організації, проведення або участі в таких виборах або референдумах.

Частину шосту рекомендується конкретизувати – звужити суб'єкта злочину лише до «громадянина України», а також зменшити термін позбавлення волі як покарання за це порушення.

У частині сьомій пропонується додати «надання допомоги воєнізованим або збройним формуванням у веденні бойових дій проти органів правопорядку» у об'єктивну сторону правопорушення, а також уточнення «за відсутності ознак державної зради».

Крім того, у примітці до статті пропонується додати уточнення, що саме підпадає під «стандарт освіти держави-агресора» (зокрема, визначені державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та формалізовані у вигляді навчальної літератури програми, плани, переліки, вказівки, доручення, рекомендації, вимоги до змісту освіти, обсягів навчального навантаження, інших складових процесу навчання), «здійснення незалежної професійної діяльності» (зокрема, надання послуг адвоката, аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав) та «господарську діяльність» (діяльність, визначену Податковим кодексом України).

Законопроект містить пропозиції щодо змін до статті 111-2 КК України, зокрема, формулювання «завдання шкоди Україні» пропонується викласти таким чином: «завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України». Також пропонується додати заборону «здійснення примусу до співпраці зі збройними чи воєнізованими формуваннями держави-агресора та/або окупаційної адміністрації», а також заборону «передачі відомостей

про громадян України державі-агресору, її збройним чи воєнізованим формуванням, незаконним воєнізованим або збройним формуванням, створеним на тимчасово окупованих територіях України, та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, за відсутності ознак державної зради чи шпигунства». Що саме підпадає під такі відомості, у змінах не уточнюється, що на практиці призведе до широкої дискреції працівників органів правопорядку.

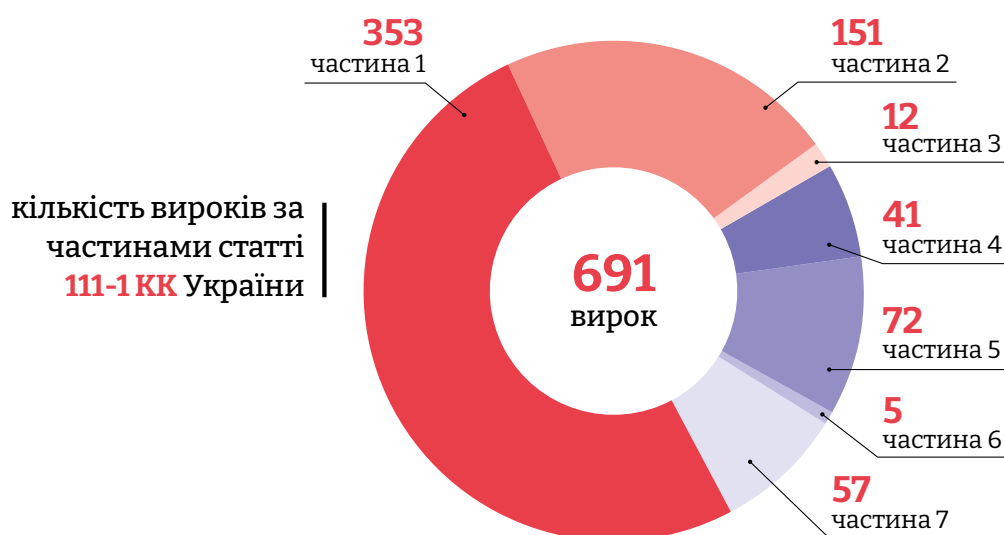
Змінами до Кримінального процесуального кодексу України також пропонується віднести справи за частинами четвертою–восьмою статті 111-1 КК України до підслідності слідчих органів безпеки (наразі кримінальні провадження, передбачені всіма частинами статті 111-1 КК України, віднесені за підслідністю до СБУ). Відтак досудові розслідування кримінальних правопорушень по частинах першій–третьій статті 111-1 КК України мають здійснювати слідчі органів Національної поліції.

Законопроект **перебуває на опрацюванні** Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, до порядку денного сесії не внесений.

Отже, після початку широкомасштабної збройної агресії проти України в Кримінальному кодексі України з'явилися нові статті – 111-1 («Колабораційна діяльність») та 111-2 («Пособництво державі-агресору»). Ці статті мали стати ефективним заходом превенції співпраці громадян України з окупаційними органами влади. Водночас після набуття чинності змін до Кримінального кодексу України протягом року не менше одинадцяти законопроектів були зареєстровані у Верховній Раді України з метою внесення змін в формулювання статті 111-1 КК України. Попри те, що в парламенті тривають дискусії щодо питання переслідування за колабораційну діяльність, наразі жоден із зареєстрованих законопроектів не має суттєвої підтримки з боку Верховної Ради.

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТЕЙ 111-1 ТА 111-2 КК УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СУДОВИХ РІШЕНЬ ТА ГЛИБИННИХ ІНТЕРВ'Ю З ФАХІВЦЯМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Станом на 20 вересня 2023 року у Єдиному державному реєстрі судових рішень зареєстроване 691²⁶ рішення у справах за статтею 111-1 КК України.

За статтею 111-2 КК України у Єдиному державному реєстрі судових рішень вдалося знайти сім вироків²⁷.

Щонайменше один вирок за частиною 7 статті 111-1 КК України винесений неповнолітньому громадянину України²⁸.

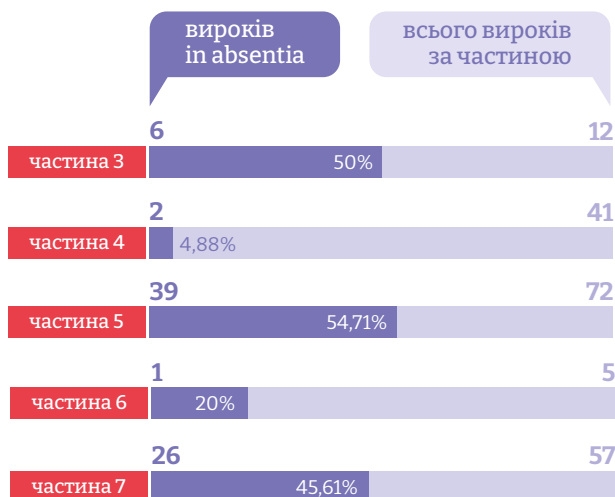
26 У Єдиному державному реєстрі судових рішень відображається 788 вироків у справах за статтею 111-1, при цьому в межах даної аналітики розглянуто 691 вирок. Різниця пояснюється кількома причинами: окремі вирокі заборонені для оприлюднення згідно з пунктом 4 частини першої статті 7 Закону України «Про доступ до судових рішень»; окремі вирокі в системі дублюються; якщо шукати вирокі за конкретною статтею, до вибірки потрапляють вирокі за суміжними статтями; до загального переліку вироків в системі також включені рішення апеляційної інстанції. 691 – це тільки кількість вироків за статтею 111-1 в першій інстанції, які не заборонені для оприлюднення.

27 якщо шукати справи за цією статтею, система Єдиного реєстру видає справи за статтею 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану», вказані вирокі за статтею 111-2 вдалося знайти ручним пошуком

28 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110961639>

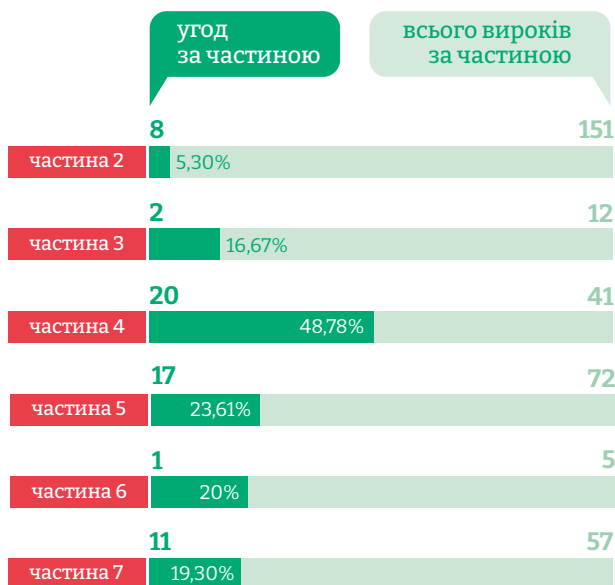
Також на даний момент вдалося встановити лише шість вироків апеляційної інстанції у справах, що стосуються колабораційної діяльності. П'ять справ були розглянуті за апеляційними скаргами органів прокуратури, і лише одна була ініційована стороною захисту.

Справи за всіма частинами статті 111-1 КК України, окрім першої та другої, розглядаються **in absentia**. При цьому більше 50%²⁹ вироків у справах за частиною третьою та частиною п'ятою статті 111-1 КК України винесено *in absentia*.

За статтею 111-2 винесені три вирок *in absentia* (з проаналізованих семи).

У значній кількості справ за статтею 111-1 КК України обвинувачені укладають **угоди про визнання винуватості**. Такі угоди наявні у справах за всіма частинами статті 111-1 КК України.

29 Тут і далі відсоток вказаний від загальної кількості вироків за зазначеною частиною статті 111-1 КК України.

За статтею 111-2 не встановлено жодної угоди про визнання винуватості.

Варто також зазначити, що укладення такої угоди, а також розгляд справи *in absentia* унеможлиблює подальше оскарження вироку, чим також може пояснюватися низька кількість рішень судів апеляційної інстанції.

Аналіз рішень суду у справах за статтями 111-1, 111-2 КК України, а також глибинних інтерв'ю із фахівцями в сфері права (співробітниками органів правопорядку, суддями, адвокатами), дає змогу виділити такі особливості провадження у справах щодо вчинення колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору:

- нечіткість формулювань в статтях 111-1 та 111-2 КК України допускає широкі тлумачення кваліфікуючих ознак злочинів;
- нечітке розмежування складів та кваліфікації дій, які можуть підпадати під колабораційну діяльність або пособництво державі-агресору, із іншими складами злочинів;
- відсутність пріоритезації справ;
- переважне обрання тримання під вартою як запобіжного заходу підозрюваному на етапі досудового слідства;
- обвинувальний ухил у справах щодо колабораційної діяльності та відповідні стандарти доказування;
- питання співмірності порушення та покарання;
- суспільний тиск на систему правосуддя.

Доцільно розглянути всі ці особливості через призму аналізу судової практики і даних інтерв'ю.

3.1 Недотримання принципу правової визначеності в статтях 111-1 та 111-2 КК України

Статті 111-1 та 111-2 КК України містять ряд формулювань, які законодавцем не пояснюються і можуть тлумачитися широко, що призводить до значної дискреції працівників органів правопорядку, які застосовують ці положення. До таких формулювань, наприклад, належить поняття «матеріальні ресурси» та «взаємодія з державою-агресором» у частині четвертій статті 111-1 КК України, а також «умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору» у статті 111-2 КК України.

Судова практика

Труднощі, відповідно, виникають в контексті тлумачення понять, введених до законодавства внаслідок розробки статті 111-1 КК України, і визначення яких законодавцем не надається.

Зокрема, розмитими є поняття «матеріальні ресурси» та «господарська діяльність», які трактуються надзвичайно широко та неодноманітно. Під дану категорію, згідно з практикою, можуть підпадати як продукти харчування, так і ведення будь-якої трудової діяльності на окупованій території.

Так, за частиною четвертою статті 111-1 КК України були кваліфіковані дії електрика з міста Лиман, який був призначений на посаду так званого начальника «Краснолиманского района электрических сетей» ГУП ДНР «Региональная энергопоставляющая компания «технической единицы «центральные электрические сети» Министерства угля и энергетики ДНР»³⁰. Згідно з обвинувальним актом, на цій посаді засуджений вчиняв такі дії: підбір кадрів на посади працівників «РЕКу»; проведення інструктажів працівників «РЕКу»; звітування про виконану роботу перед так званою «администрацией города Красный Лиман»; загальний контроль за роботою особового складу ввіреного підприємства; організація виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність; виконання організаційно-господарчих відносин між так званим «государственным унитарным предприятием днр региональной энергоснабжающей компании г. Горловки» та «Краснолиманского района электрических сетей государственного унитарного учреждения донецкой народной республики «Региональная энергопоставляющая компания техническая единица центральных электрических сетей министерства угля и энергетики днр». Крім того, згідно з вироком, електрика звинувачують у тому, що він забезпечив відновлення пошкоджених в результаті бойових дій електромереж з метою подальшого надання «РЕК» під час окупації послуг з електропостачання користувачам м. Лимана та прилеглих населених пунктів Донецької області, зокрема незаконним органам влади, створеним на тимчасово окупованій території. Згідно зі свідченнями і обвинуваченого, і свідків, електропостачання не було відновлене³¹.

За ці дії обвинуваченому судом першої інстанції призначене покарання у вигляді позбавлення волі на строк три роки з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій на підприємствах, установах, організаціях усіх форм

30 Вирок у справі №202/1677/23 від 01.05.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110555891>

31 «Робота під напругою. Подкаст «Колючі ріжучі» про суд над електриком, який відновлював мережі в окупованому Лимані» / Грати, 11.08.2023: <https://graty.me/podcast/robota-pid-naprugoyu-podkast-kolyuchi-rizhuchi-pro-sud-nad-elektrikom-yakij-vidnovlyuvav-merezhi-v-okupovanomu-limani/>

власності, а також займатися діяльністю, пов'язаною з обслуговуванням і експлуатацією електричних мереж на строк десять років з конфіскацією майна.

Однак в апеляції призначене покарання було переглянуте на підставі ряду причин:

- судом першої інстанції були призначені відразу обидва додаткових покарання;
- позбавлення права займатися діяльністю, пов'язаною з обслуговуванням і експлуатацією електричних мереж, призвело б до втрати доходів і джерел засобів до існування і, отже, обмежило б обвинуваченому та його сім'ї доступ до достатнього харчування, одягу і житла;
- суд першої інстанції не врахував того факту, що обвинувачений перебував під вартою з 5 грудня 2022 року³² і на час ухвалення вироку в першій інстанції вже майже п'ять місяців був позбавлений волі;
- позитивні характеристики обвинуваченого, перебування на його утриманні членів сім'ї та новонародженої дитини, його ставлення до вчиненого, обставини, за яких вчинено кримінальне правопорушення;
- з огляду на принцип індивідуалізації та домірності (пропорційності) покарання, в даному конкретному випадку реальне відбуття ним покарання у вигляді трьох років позбавлення волі буде непропорційним відносно вчиненого ним злочину, а мета покарання може бути досягнута без ізоляції від суспільства, проте в умовах контролю за його поведінкою зі сторони державних органів.

Враховуючи ці фактори, у серпні 2023 року Дніпровський апеляційний суд змінив вирок суду першої інстанції в частині покарання і призначив покарання у вигляді позбавлення волі строком на три роки з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності на строк десять років без конфіскації майна і звільнити від відбування основного покарання у вигляді позбавлення волі з випробуванням, встановивши іспитовий строк два роки.

В іншому випадку за частиною четвертою статті 111-1 КК України були кваліфіковані дії особи, яка погодилася надавати послугу з охорони цивільних об'єктів на території м. Балаклія, тобто працювати охоронцем приміщення аптеки та основної будівлі балаклійського ринку з прилеглою територією, і, на думку слідства, забезпечила «схоронність ліків та майна приміщення аптеки,

в якій серед іншого, перебували ліки російського походження, призначені для розповсюдження серед населення на окупованих територіях м. Балаклія від імені окупаційної адміністрації»³³. Людина робила це в обмін на продукти харчування та предмети першої необхідності. За таку господарську діяльність у взаємодії з державою-агресором особі призначили покарання у вигляді позбавлення волі на строк чотири роки, з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг на строк десять років та з конфіскацією всього майна, яке є її особистою власністю.

Згідно з останньою практикою, частина друга статті 111-1 КК України стала універсальною статтею для покарання тих, хто не обіймав в окупаційних адміністраціях керівних посад, але погодився на продовження роботи на окупованій території. При цьому шкода від такої діяльності для місцевого населення та національної безпеки України сумнівна. Наприклад, це ті, хто продовжили або погодились працювати охоронцем школи³⁴, соціальним працівником³⁵, а також «вуличною» (особою, що представляє мешканців певної вулиці у відносинах з органами місцевого самоврядування).

В одній зі справ посаду «голови мікрорайону», яка обирається голосуванням мешканців і за яку, як і за посаду «вуличної», не передбачена фінансова винагорода, визначено як керівну посаду, і дії обвинуваченої кваліфіковані за частиною п'ятою статті 111-1 КК України³⁶, покарання за якою передбачає позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Обвинуваченій, вину якої було доведено актами щодо наявності пічного опалення у мешканців району, на яких був підпис обвинуваченої як «голови мікрорайону», та яка, зі слів свідків в ході судового розгляду, не проводила зборів і не давала розпоряджень³⁷, призначене покарання у вигляді позбавлення волі на строк п'ять років з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування строком на 15 років без конфіскації майна.

33 Вирок у справі №953/2847/23 від 30.08.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113110133>

34 Вирок у справі №485/480/23 від 26.06.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111767016>

35 Вирок у справі №766/4291/23 від 28.08.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113289416>

36 Вирок у справі №202/3884/23 від 15.08.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112856417>

37 «Зробили мене ворогом народу, а я людям душу віддала». Як судять двох громадських діячок з Донецької області, які під час окупації Лиману стали «головами мікрорайонів» / Грати, 11.09.2023: <https://graty.me/zrobili-mene-vorogom-narodu-a-ya-lyudyam-dushu-viddala-yak-sudyat-dvoh-gromadskih-diyachok-z-doneczkoj-oblasti-yaki-pid-chas-okupaczii-limanu-stali-golovami-mikrorajoniv/>

Інтерв'ю

Хоча більша частина респондентів відзначала, що проблеми з розмежуванням статей 111-1 та 111-2 КК України відсутні, тлумачення цих статей відрізняються у різних фахівців. Це вказує на відсутність правової визначеності та широку дискрецію органів слідства та судів при розгляді таких справ.

Одним з прикладів такої відмінності тлумачення є розуміння того, що вважається передачею матеріальних ресурсів, зокрема, чи є такою сплата податків на тимчасово окупованих територіях України. Один з респондентів зазначив, що у разі наявності документального підтвердження, що особа сплачує до казни квазіутворень або ж держави-агресора податки, то її можна вже притягати до відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною четвертою статті 111-1.

„До прикладу, можу сказати, що якщо у нас є документальні матеріали, де людина сплачує до казни квазіутворень чи держави-агресора податки, то її можна вже притягати до відповідальності за частиною четвертою (з інтерв'ю з представником ДБР).

При цьому інший респондент зазначив, що при правозастосуванні він та його колеги трактують цю норму нешироко, на відміну від практики в інших регіонах:

„Тобто у випадку, коли особа просто податки сплачує державі-окупанту, це вже кваліфікується в деяких регіонах за частиною четвертою. Ми не кваліфікуємо, оскільки, як на мене, по-перше – це не господарська діяльність, сплата податків – це адміністративні платежі. Вони навіть зі спадкового майна сплачуються. І, по-друге, якщо врахувати, що у нас територія Криму вже десятий рік в окупації, то тоді фактично все населення підлягає кримінальній відповідальності, але це ж неправильно... Якщо людина там займається просто господарською діяльністю, не взаємодіє, не займається постачанням органів внутрішніх справ на окупованій території чи якихось військових частин, то яка тут може бути колабораційна діяльність. Люди мають якось жити і на окупованій території (з інтерв'ю з представником прокуратури).

Ще одним аспектом, який ускладнює застосування частини четвертої статті 111-1, є її нечіткі формулювання. Зокрема, один з респондентів виділив формулювання «взаємодія з державою-агресором» як таке, що не прописане в законодавстві і, відповідно, не має визначеності у тлумаченні.

” Законодавець прописав взаємодію, але не прописав, що саме мається на увазі під терміном «взаємодія», яким чином розуміти взаємодію і чи цим є просто ведення господарської діяльності. Тобто, яку із форм діяльності ставити в суб'єктивну сторону особи, що вона має зробити, щоб це вважалося взаємодією. В цьому є проблема (з інтерв'ю з представником прокуратури).

Один з респондентів також означив, що нечіткість формулювання статті 111-2, зокрема відсутність конкретики у тому, які саме умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, підпадають під кримінальну відповідальність за цією статтею, окрім згаданих у диспозиції, створює труднощі у її застосуванні слідчими.

” Пособництво державі-агресору – це децю складніша стаття, тому що бачите, як вона виписана, тут умисні дії сформовані на допомогу державі-агресору, збройним формуванням, але тут немає конкретики, які це умисні дії – реалізація підтримки дії держави-агресора та окупаційної адміністрації, добровільний збір, підготовка та передача матеріальних ресурсів? Вона децю складніша і для слідчих, я бачу, як керівник, що вона складніша (з інтерв'ю з представником СБУ).

Один з респондентів також зазначив занадто широке формулювання статті, під яку можуть підпадати і працівники об'єктів критичної інфраструктури, медичних установ.

” Що стосується самої кваліфікації, вона занадто широко прописана. Іноді навіть під такі статті, як та ж колабораційна діяльність або суміжно з 111-2 – надання допомоги, пособництво державі-агресору, можуть підпадати і працівники об'єктів критичної інфраструктури, медичних установ, тобто ті, хто відповідно до гуманітарного права не можуть бути притягнуті до відповідальності, оскільки вони мають забезпечувати життєдіяльність окупованої території, населення окупованої території. Тут, можливо, необхідно в ту ж четверту частину чи 111-2 якісь роз'яснення, примітки внести чи звузити коло осіб щодо відповідальності. Адже зараз, під час війни, багато емоційних вчинків, і ... правоохоронці теж люди. Іноді буває таке, певне зловживання, трохи перегинають палку (з інтерв'ю з представником прокуратури).

Представник адвокатури також зазначив, що формулювання нових статей незрозумілі для населення, яке опинилося на окупованій території. На

практиці захисники стикаються з тим, що люди не розуміли межі дозволеної та забороненої діяльності на окупованих територіях.

“ В Харківській області, з якою працюю, іноді я стикаюсь з тим, що люди не розуміли, що робили. Вони не розуміли, що не можна отримувати зарплатню. Їм ніхто не пояснював їхніх прав, їм ніхто не говорив про відповідальність, що буде, якщо ти щось не так зробиш, ніхто не проводив роз'яснювальних бесід. Наша країна потерпає від війни та від агресора від 2014 року, і вже з 2014 року треба було займатись просвітництвом та пояснювати нашим громадянам, де межа того, що можна робити. Де межа того, коли тебе захищає конвенція. А де ти вже заступаєш цю межу (з інтерв'ю з представницею адвокатури).

3.2

Нечітке розмежування складів та кваліфікації дій, які можуть підпадати під колабораційну діяльність або пособництво державі-агресору, із іншими складами злочинів

Статті 111-1 та 111-2 були введені в Кримінальний кодекс з різницею в місяць на початку повномасштабного вторгнення без достатнього узгодження та розмежування як між собою, так і з іншими статтями, під які може підпадати співпраця з державою-агресором. Крім того, статті різняться за технікою написання, що додатково ускладнює їх розмежування. Стаття 111-2 КК України – загальна та включає всі дії, спрямовані на підтримку (пособництво) державі-агресору через реалізацію чи підтримку рішень та/або дій держави-агресора, під що може підпадати будь-яка діяльність на окупованій території.

Так само стаття 111-1 КК України містить перелік видів діяльності, яка вважається колабораційною – публічна підтримка дій держави-агресора, обіймання керівних та некерівних посад в окупаційних адміністраціях, впровадження стандартів освіти держави-агресора тощо. Всі ці дії, зокрема, можуть підпадати і під визначення дій, спрямованих на підтримку (пособництво) держави-агресора.

Мало того, стаття 111-2 КК України також включає добровільний збір, підготовку та/або передачу матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, що прямо перетинається з частиною четвертою статті 111-1 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за передачу матеріальних ресурсів та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором.

Судова практика

Складність розмежування відображається на практиці кваліфікації діянь за цими статтями.

Наприклад, дії особи, яка, обіймаючи посаду начальника відділу освіти Токмацької міської ради, підтримує рішення та дії держави-агресора у впровадженні освітніх стандартів РФ на тимчасово-окупованій території м. Токмак Пологівського району Запорізької області, були кваліфіковані за статтею 111-2 КК України³⁸, хоча частина третя статті 111-1 КК України передбачає окремий склад злочину – дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

В іншому випадку дії особи, яка організувала збір коштів на банківську картку для подальшого їх перерахування представникам збройних формувань держави-агресора, були кваліфіковані за статтею 111-2 КК України³⁹, при цьому такі дії також підпадають під частину четверту статті 111-1 КК України.

Ускладнене також розмежування між частиною першою статті 111-1 та статтею 436-2 КК України. Хоча у формулюванні частини першої статті 111-1 прямо прописаний критерій публічності заперечення агресії та підтримки дій держави-агресора, під який, згідно з практикою, підпадають всі способи поширення таких висловлювань в соцмережах, такі ж дії на практиці також кваліфікуються в межах статті 436-2 КК України. Один із запропонованих Верховним Судом способів розмежування – за допомогою об'єкта посягання, зокрема, дії в межах частини першої статті 111-1 посягають на національну безпеку, а в межах статті 436-2 об'єктом складу злочину є мир, безпека людства і міжнародний правопорядок. При цьому поняття «безпека людства» є ширшим та включає в себе і «національну безпеку»⁴⁰.

Однак на практиці таке розмежування провести дуже важко. Як результат, ті ж самі дії в одних випадках кваліфікуються за частиною першою статті 111-1 КК України, яка передбачає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років, а в інших – за статтею 436-2 КК України, де покарання значно тяжче: від виправних робіт на строк до двох років до позбавлення волі до п'яти років, з конфіскацією майна або без такої, або ж позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої для службових осіб.

38 Вирок у справі №337/414/23 від 30.05.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111172842>

39 Вирок у справі №496/350/23 від 25.05.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111089967>

40 «Як розмежовувати колабораційну діяльність і суміжні склади кримінальних правопорушень» / Судова влада України, Верховний Суд, від 26.07.2022: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1299973/>

Зокрема, за частиною першою статті 111-1 КК України були кваліфіковані дії особи, яка на своїй сторінці у соцмережі «Однокласники» поширювала публікації, спрямованих на підтримку держави-агресора, публічно через соціальну мережу заперечувала збройну агресію Російської Федерації проти України та публічно закликала до підтримки рішень та дій держави-агресора. Особа ж зі сторінки «Донбасс с Россией» зробила репост публікації із зображенням військовослужбовців Російської Федерації із написом: «Вот она ЭЛИТА НАЦИИ, а не золотые детки богатеньких родителей» та поширила зі сторінки «Вежливые люди. Русь Единая НОД» картинку із зображенням військового РФ з текстом: «Поклон тебе, солдат, России»⁴¹. Особі було призначено покарання у вигляді позбавлення права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування на строк десять років.

В іншому випадку за частиною другою статті 436-2 КК України були кваліфіковані дії особи, яка на своїй сторінці у соцмережі «Однокласники» поширила публікацію із текстом: «РАБОТАЙТЕ, ПАРНИ Z ОСТАНЬТЕСЬ ЖИВЫМИ Z ХРАНИ ВАС БОГ Z» та публікацію із текстом: «ДРУЗЬЯ, ТОЛЬКО ВМЕСТЕ МЫ ПОБЕДИМ!!!! Давайте привлечем еще больше людей в нашу группу для борьбы со лживыми УроСМИ. Если вы за Россию, тогда присоединяйтесь к группе. ДАВАЙТЕ ПОДДЕРЖИМ НАШИХ РЕБЯТ, КОТОРЫЕ СЕЙЧАС ТВОРЯТ ИСТОРИЮ, ЗАЩИЩАЯ МИРНОЕ НАСЕЛЕНИЕ ДОНБАССА И УКРАИНЫ ОТ НАЦИСТОВ. ХРАНИ ВАС БОГ ПАЦАНЫ»⁴². Особі призначено покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі без конфіскації майна і на підставі статті 75 КК України звільнено від відбування покарання з випробуванням і встановленням іспитового строку в один рік.

Інтерв'ю

Майже половина (п'ять) з 12 опитаних представників органів правопорядку відзначили, що стикалися з проблемами розмежування в контексті кваліфікації діянь, що становлять різні форми співпраці з державою-агресором.

Про складність розмежування частини четвертої статті 111-1 та статті 111-2 КК України повідомили кілька респондентів, переважно представники органів прокуратури. Крім складності визначення, за якою статтею варто кваліфікувати діяння, які підпадають під частину четверту статті 111-1 та статті 111-2 КК України, як проблему було виділено різницю в санкціях цих статей, адже покарання, передбачене статтею 111-2, тяжче. Розмежування, відповідно, є проблемою не

41 Вирок у справі №295/4824/22 від 03.06.2022: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104594351>

42 Вирок у справі №755/8830/23 від 29.08.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113171159>

лише з мотивів правової визначеності, але і з мотивів призначення належного і співмірного покарання.

Ще одним прикладом відмінності тлумачення є розмежування між частиною сьомою статті 111-1 та статтею 111 КК України. Зокрема, один з респондентів зазначив, що під частину сьому статті 111-1 підпадають дії осіб, які не виконували функції працівників органів правопорядку чи судових органів до окупації, однак обійняли посади в умовах окупації. Втім, якщо особа виконувала відповідні повноваження і продовжила їх виконувати в умовах окупації, це вже перехід на бік ворога, відповідно, такі дії підпадають під статтю 111 КК України («Державна зрада»). При цьому респондент сказав, що деякі судді вважають, що саме добровільне обіймання посади в незаконних правоохоронних органах повинне кваліфікуватися за частиною сьомою статті 111-1 КК України, а вже подальша діяльність на цій посаді повинна додатково кваліфікуватися за статтею 111 КК України.

„*Що стосується розмежування дій в даному випадку на даний час, то судова практика з того виходить, що основне розмежування полягає в тому, що, якщо особа, яка не виконувала функції працівників органів правопорядку чи судових органів, займає їх на тимчасово окупованій території, тоді їй кваліфікується за частиною 7 статті 111. Але, якщо особа займала такі посади, виконувала такі повноваження, а потім, коли дана територія була тимчасово окупована і вона, виходить, перейшла на бік ворога, зайнявши ці посади вже на тимчасово окупованій території в адміністраціях ворога, то в даному випадку вже має місце державна зрада. Також деякі судді вважають, що саме добровільне зайняття посади в незаконних судових правоохоронних органах повинно кваліфікуватися за частиною 7 статті 111, а вже її подальша діяльність на цій посаді повинна додатково кваліфікуватися за частиною другою статті 111 «Державна зрада» (з інтерв'ю з представником прокуратури).*

Респонденти також відзначають складність розмежування між частиною першою статті 111-1 та статтею 436-2 КК України. Статті співпадають в частині заперечення збройної агресії, і основна відмінність – публічність. За попереднім аналізом практики застосування статей, цього критерію недостатньо для розмежування, і публічне заперечення збройної агресії, зокрема, кваліфікується за статтею 436-2 КК України⁴³. Один з респондентів також зазначив, що за статтею 436-2 переважно кваліфікують дописи у соцмережах.

„ Частина перша передбачає публічне заперечення. Тобто, особа не сама там собі щось подумала і якісь написала твіти. А вона сказала це комусь. А що стосується статті 436, то тут дійсно є таке співпадіння в об'єктивних сторонах цих злочинів. Зазвичай по 436-й статті в нас багато таких справ, які пов'язані саме з особами, які постять якісь свої думки в соціальних мережах (з інтерв'ю з представником СБУ).

При цьому респонденти також зазначають: враховуючи схожість формулювання статей, проблемою є той факт, що частина перша статті 111-1 – це проступок, а статті 436-2 – злочин, який відображається і в покараннях, передбачених цими статтями. Це знову ж призводить до неоднomanітності застосування кримінального законодавства, порушення принципу правової визначеності та порушує питання співмірності покарання.

Отже, нечіткість формулювання статей 111-1 та 111-2 КК України призводить до складності їх розмежування при кваліфікації тих чи інших дій, розуміння, які саме дії підпадають під кримінальну відповідальність за цими статтями, а також спричиняє неоднomanітне застосування законодавства і призначення покарань, неспівмірних вчиненням правопорушенням.

3.3 Відсутність пріоритезації проваджень

Фактична відсутність пріоритезації справ за різними частинами статті 111-1 КК України призводить до завантаженості як правоохоронної, так і судової систем справами щодо дій, які становлять найменшу в межах статті 111-1 КК України суспільну небезпеку. Ще одним наслідком можна вважати додаткові фінансові витрати, пов'язані з розслідуванням справ на стадії досудового розслідування, і з розглядом справ в суді.

Судова практика

Відповідно до аналізу судової практики, станом на 15.09.2023 року переважну більшість вироків за статтею 111-1 КК України становлять вирок за частиною першою, яка стосується публічного заперечення громадянином України збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянина України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держа-

ви-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України – їх у реєстрі 353.

Це справи щодо дописів у соцмережах (переважно заборонених російських – «Однокласники» та «Вконтакте») – 148 справ, або ж щодо висловів біля приватного помешкання, або у громадських місцях на кшталт місцевого ринку, зупинки транспорту тощо. Ресурс органів правопорядку в найбільш чисельній категорії справ витрачається на аналіз дописів, які обвинувачені опублікували самостійно, або ж які перепостили чи на які поставили вподобайку і таким чином, на думку обвинувачення, поширили.

» *ОСОБА_4 з метою реалізації свого злочинного умислу, направленого на публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України, поширила на свою сторінку в соціальній мережі «Однокласники» низку дописів, в тому числі за допомогою функції вподобання (вважає класним), що призвело до запрограмованого у цій соціальній мережі алгоритму – «ОСОБА_4 считает классным» та відповідного закріплення певних публікацій на сторінці її аканту⁴⁴.*

Дані справи також часто включають експертизу таких дописів – вона була, судячи з даних Єдиного державного реєстру судових рішень, проведена в щонайменше 53 справах і загальна її вартість становить 396 081,88 грн. Найдорожча експертиза серед проаналізованих справ стосувалася аналізу дописів в мережі «Однокласники»: її вартість становить 24 853,92 грн⁴⁵.

» *Особа_5 поширив текстові та фотоматеріали, які містять заклики щодо підтримки рішень та дій держави-агресора, збройних формувань держави-агресора, невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, шляхом їх розміщення на сторінці зазначеного облікового запису в мережі Інтернет. Згідно з висновком експертів ННЦ ICE ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса №9279/9625/11337-11342 від 23.03.2023, у зазначених вище текстових та фотоматеріалах міститься інформація щодо підтримки збройної агресії Російської Федерації проти України, незаконного приєднання території України до Російської Федерації, виправдовування, схвалення тимчасової окупації частини території України, представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішній громадянський конфлікт, підтримки діяльності ОСОБА_6, схвалення та підтримки збройного вторгнення й агресії російської армії на територію України,*

44 Вирок у справі №727/8913/23 від 22.08.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113007941>

45 Вирок у справі №643/5811/23 від 03.07.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111931863>

а також глорифікація осіб, які здійснюють збройну агресію Російської Федерації проти України, а саме глорифікація В. Путіна, Й. Сталіна, Росії, російського народу й російських військовослужбовців. Установлена інформація виражена в формі фактичних тверджень і оціночних суджень та має публічний характер.

Самі матеріали та їхній обсяг при цьому у тексті вироку не наведені.

Хоча процесуальні витрати покладаються на засудженого, вірогідність того, що державі вдасться повернути ці кошти в бюджет, сумнівна. Більшість обвинувачених за цією категорією – люди літні, безробітні тощо.

Інтерв'ю

Представники як органів правопорядку, так і адвокатури, і суддівського корпусу відзначають значну перевантаженість системи правосуддя. Станом на 20.09.2023 року – 6426 проваджень за статтею 111-1 та 853 провадження за статтею 111-2 КК України⁴⁶. Крім цих, система опрацьовує провадження щодо порушення законів та звичаїв війни, яких на даний момент зареєстровано понад 100 000, та продовжує працювати з іншими загальнокримінальними злочинами.

Відсутність достатніх ресурсів призводить, зокрема, до зниження якості розслідування.

„Через те, що слідчі навантажені, вони не встигають проводити всі необхідні слідчі дії, вони стараються обмежитись встановленням особи і мінімальною базою доказів для направлення справи до суду, а не більш детально і ретельно дослідити всі докази, які можливо ще зібрати (з інтерв'ю з працівником прокуратури).“

Частина опитаних представників органів правопорядку зазначила, що ієрархія кримінальних правопорушень відсутня і, відповідно, пріоритезація не може бути побудована, і розслідувати потрібно всі випадки по мірі їх фіксації, а інша частина переконана, що формулювання законодавства вже передбачає певну пріоритезацію. Зокрема, респонденти вказували на градацію «проступки-злочини» в межах різних частин статті 111-1 КК України та відмінність санкцій, які також вказують на тяжкість та суспільну небезпеку певних порушень в порівнянні з іншими. Зокрема, представники органів правопорядку від

Нацполіції, СБУ та прокуратури виділили справи щодо очільників окупаційних адміністрацій та вищих посадовців в таких адміністраціях, дії яких підпадають під частину п'яту статті 111-1 КК України, та щодо учасників незаконних воєнізованих формувань, окупаційних «органів правопорядку», дії яких підпадають під частину сьому статті 111-1, як такі, що є пріоритетними.

„ На деокупованих територіях насамперед треба брати до уваги осіб, які займали ключові пости в адміністраціях. Наприклад, тимчасова адміністрація якогось населеного пункту – той самий голова, мер та інші. І перш за все, звичайно, звертати увагу на осіб незаконного воєнізованого формування – незаконно створена поліція. Потрібно саме з цими людьми працювати. Оскільки вони займалися терором місцевого населення, катуваннями і таке інше. А з тими, хто просто підтримував агресора, надавав їм їжу, воду, ще щось, ремонтував машину – це вже в другу чергу (з інтерв'ю з працівником Нацполіції).

„ Потрібно дивитися на санкції цих статей і на санкції кожної частини зокрема. Недарма законодавець розподілив їх таким чином, що за одні правопорушення допустимі частина перша, частина друга, там санкції невеликі, там навіть частина перша не передбачає позбавлення волі. А такі, як частина шоста, сьома – це тяжкі злочини, частина шоста – від 10 до 12 років позбавлення волі, частина сьома – від 12 до 15. Оскільки санкція цих статей передбачає більш важке покарання, це що означає? Що цей злочин є більш суспільно небезпечним, тому і по пріоритетності я би поставив на перше місце розкриття більш тяжких злочинів, тому що вони більш суспільно небезпечні. Такий злочинець несе більшу суспільну небезпеку, поки він перебуває на волі: це готовий суб'єкт для вербування, щоб передавати в подальшому інформацію щодо руху техніки, розташування наших підрозділів. Якщо вони співпрацювали, значить, залишилися контакти з окупаційними військами, тому в цій градації я б так відповів на це питання (з інтерв'ю з представником СБУ).

Водночас, як зазначалося вище, на практиці найбільшу частку розглянутих у суді справ становлять справи за частинами першою та другою статті 111-1 КК України.

Окремо також була виділена системна проблема підслідності та низької координації зусиль між різними правоохоронними органами. Зокрема, досудове розслідування щодо злочинів проти основ національної безпеки на даний момент здійснюють представники СБУ, ДБР та Нацполіції.

На теперішній час досудове розслідування у цій категорії кримінальних проваджень здійснюють слідчі органів безпеки, слідчі Державного бюро розслідувань, слідчі Національної поліції. І немає будь-якої централізованої бази, за якою, ну, ви ж розумієте, що це... Цей склад іде від суб'єкта, тобто я розпочинаю досудове розслідування відносно зазвичай певної особи. Я не можу перевірити, чи є вже інші кримінальні провадження, розпочаті відносно цієї особи, чи, можливо, вже хтось документує. Тобто ми про це дізнаємося фактично вже після початку досудового розслідування на стадії документування. Це може призвести до виконання подвійної роботи взагалі різними органами досудового розслідування (з інтерв'ю з представником Нацполіції).

Однак внутрішнє розуміння можливої пріоритезації справ представниками органів правопорядку не матиме практичного відображення без системних рішень. З метою ефективного використання обмежених ресурсів органів правопорядку варто розглянути можливість пріоритезації справ в межах статті 111-1 КК України на системному рівні, а також чіткого розподілу їх підслідності і взаємодії між різними відомствами, що відповідають за досудове розслідування.

3.4 Переважне обрання підозрюваним запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою

У разі клопотання сторони обвинувачення щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, суд таке клопотання задовольняє без проведення детального вивчення ризиків, наявність яких обумовлює обрання подібного виняткового запобіжного заходу.

Судова практика

Згідно з частиною шостою статті 176 КПК України, під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених, зокрема, статтями 111-1 та 111-2 КК України, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 КПК України, застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. До ризиків, які має оцінити суд при визначенні запобіжного заходу, належать: 1) переховування від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищення, приховування або спотворення будь-яких із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримі-

нального правопорушення; 3) незаконний вплив на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинення іншого кримінального правопорушення чи продовження кримінального правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Тобто суд має оцінити наявність та реалістичність ризиків при визначенні запобіжного заходу. Втім, з аналізу ухвал про обрання запобіжного заходу можна зробити висновок, що часто оцінка ризиків носить формальний характер, а проживання (походження) обвинуваченої особи на території, яка є тимчасово окупованою, впливає на тяжкість інкримінованих злочинів і є визначальним при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Серед проаналізованих ухвал про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 111-1 та 111-2 КК України, можна виділити такі аргументи, на які спирається суд при винесенні рішення:

- тяжкість інкримінованого діяння;

„...наявність ризику переховування від органів досудового розслідування та суду з метою уникнення кримінальної відповідальності підтверджується тим, що ОСОБА_5 підозрюється у вчиненні особливо тяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 12 років, вчиненого у співпраці з окупаційною владою РФ та її представниками, які можуть сприяти підозрюваному у втечі або незаконному перетині кордону⁴⁷”

- обґрунтованість підозри;

„Підозра щодо ОСОБА_3 повністю підтверджується зібраними у кримінальному провадженні доказами: протоколом допиту свідка ОСОБА_7 від 26.10.2022; протоколом допиту підозрюваного ОСОБА_3 від 04.01.2023; протоколом огляду документів від 03.01.2023...⁴⁸”

- можливість впливати на свідків, особливо, якщо обвинувачений проживає зі свідками в одному населеному пункті;

„Покази свідків у даному кримінальному провадженні мають істотне значення для встановлення обставин кримінального провадження та можуть суттєво вплинути на становище ОСОБА_3, як підозрюваного,

47 Ухвала у справі №487/4067/23 від 01.08.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112633475>

48 Ухвала у справі №953/105/23 від 06.01.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108392039>

а тому наявні обґрунтовані підстави вважати, що останній наділений потенційною можливістю, в тому числі і дистанційно, через інших осіб, впливати у кримінальному провадженні на свідків, які є мешканцями територіальної громади, де мешкає підозрюваний, з метою схилити їх не давати правдиві, послідовні показання у ході досудового розслідування та/або змінити свої показання у подальшому в суді, для уникнення або мінімізації кримінальної відповідальності⁴⁹

Судді доволі часто посилаються на практику Європейського суду з прав людини, наприклад, на рішення у справах «Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства», «Лабіта проти Італії», «Мюррей проти Сполученого Королівства», «Ільгар Маммадов проти Азербайджану», «Нечипорук і Йонкало проти України», «Ідалов проти Росії», «Гарицьки проти Польщі», «Храїді проти Німеччини», «Ілійков проти Болгарії». Втім, такі посилання часто носять формальний характер. Фрази із посиланням дублюються із ухвали в ухвалу, тому важко оцінити, чи насправді суд здійснював аналіз відповідної практики ЄСПЛ, чи посилання на практику ЄСПЛ є спробою продемонструвати формальне дотримання європейських стандартів без реального застосування.

Зазвичай у разі обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою один раз строк тримання під вартою продовжується до закінчення кримінального провадження.

Використання застави як альтернативного запобіжного заходу не є розповсюдженим. Втім, наприклад, особі, підозрюваній у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною четвертою статті 111-1 КК України, суд визначив запобіжний захід у вигляді застави у 20 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що становить 53 680 (п'ятдесят три тисячі шістсот вісімдесят) гривень⁵⁰.

Інтерв'ю

Опитані адвокати зазначали фактичну безальтернативність запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою як проблему.

«Це формально передбачена альтернатива, але вона така примарна. Альтернатива це жодний запобіжний захід не застосовувати, але реально вірити в те, що по СБУ-шній статті ніякого запобіжного заходу не застосується – це ж смішно» (з інтерв'ю з представником адвокатури).

49 Ibid. 42

50 Ухвала у справі №646/4400/23 від 06.09.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113278894>

Тримання під вартою з практики захисників також застосовується без урахування тяжкості злочину, наявності дітей або ж осіб з інвалідністю у піклуванні обвинувачених.

»» На Харківщині виключно тримання під вартою. В нас було два виключні випадки, коли була дана застава, судді потім отримали обшуки, апеляція все це скасувала. В нас не може бути 111-ї без тримання під вартою. Навіть, враховуючи статті з нетяжкими складами злочину, це не має жодного значення, заангажована система до такого ступеня, що це унеможливорює. У мене багато клієнтів було у яких є діти, в яких є батьки лежачі інваліди, в яких нетяжкі складки – вони в СІЗО. Хоч стій на голові, ти нічого не зробиш (з інтерв'ю з представником адвокатури).

3.5 Обвинувальний ухил у справах щодо колабораційної діяльності та стандарти доказування

У справах щодо колабораційної діяльності прослідковується обвинувальний ухил. Він проявляється як у кількості виправдувальних вироків, які майже відсутні, так і у рішеннях, ухвалених у ході провадження, які стосуються, зокрема, обрання запобіжного заходу – майже виключно тримання під вартою без урахування реальних обставин та небезпек, визнання достатніми доказів, щодо достовірності яких є сумніви тощо.

Судова практика

Встановлено лише два виправдовувальні вирокі – за частиною першою статті 111-1⁵¹ та за статтею 111-2⁵², обидва ґрунтуються на недостатності та неналежності доказів, зібраних під час досудового слідства.

Крім того, як згадувалося, лише в одному з шести встановлених вироків апеляційної інстанції суд призначив покарання м'якше, ніж суд першої інстанції, врахувавши при цьому обставини, відомі на момент розгляду у першій інстанції.

51 Вирок у справі №279/1883/22 від 10.02.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108894798>

52 Вирок у справі №529/1660/22 від 01.09.2023: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113253801>

Інтерв'ю

Серед проблем, які виділили опитані представники адвокатури, основною є обвинувальний ухил в справах щодо колабораційної діяльності. Зокрема, внаслідок аналізу судових вироків вдалося встановити лише два виправдовувальні вирoki за статтями 111-1 та 111-2 КК України.

Адвокати також відзначають:

- 1) відсутність забезпечення змагальності у провадженнях щодо колабораційної діяльності:

„Необхідно повернути принцип змагальності цих кримінальних проваджень; особа повинна встановлюватись в порядку змагальності... а не принципом доцільності того, що в нас воєнний стан, а всі, хто не подобається службі безпеки, щоб не отримували такі підозри (з інтерв'ю з представником адвокатури).

Варто також зазначити, що у щонайменше двох справах, за перебігом яких спостерігали журналісти⁵³, через годину або менше перебування у нарадчій кімнаті суддя видав учасникам процесу повний роздрукований текст вироку, що може свідчити про те, що він був написаний ще до проведення судових дебатів;

- 2) існування презумпції добровільності вчинення діянь, які підпадають під кримінальну відповідальність, на окупованих територіях:

„...тягар доведеності тут все-таки буде покладено на особу, яка обіймала таку посаду, що вона була не добровільно зайнята, тобто презумпція для того, щоб зайняття було добровільно, якщо особа працювала. Якщо він підписував документи, де він зазначається як директор школи, то робиться презумпція того, що він добровільно обійняв і відповідно здійснював діяльність на цій посаді. Якщо підписаний будь-який із документів його підписом, то це теж є доказом того, що він здійснював колабораційну діяльність (з інтерв'ю з представником адвокатури);

- 3) низький стандарт доказування та недопустимість доказів – зокрема врахування доказів, які насправді не свідчать про вчинення діяння (наприклад, покази свідків зі слів третіх осіб):

„ Це недопустимість доказів. Це відсутність стандартів доказування. Це докази, які насправді не свідчать про вчинення діяння. Це покази свідків зі слів третіх осіб. Це радянська фраза: не читав, проте засуджую. З таким я стикаюсь в 70% справ (з інтерв'ю з представником адвокатури).

Зі слів представників органів правопорядку, серед основних доказів, які використовуються в таких справах – документи окупаційних адміністрацій, публікації в російських медіа та соцмережах.

„ Збираються насамперед документи, які особа підписує. Наприклад, відбувається ознайомлення з якимись наказами про призначення або наказу, де особа віддає розпорядження, підписуючи там щось, з публічними виступами таких осіб, де вони підписують документи, відповідно до посади, відео, на яких можна побачити конкретні діяння, які можна кваліфікувати як колабораційну діяльність. Крім того, допитуємо свідків, які дають показання, що безпосередньо бачили, що чули від третіх осіб, встановлюємо третіх осіб, про яких дізналися свідки, виходимо безпосередньо на свідків колабораційної діяльності (з інтерв'ю з представником Нацполіції).

„ Досить багато доказів здобувається з мережі Інтернет шляхом якихось маніпуляцій з vpn-сервісами, вдається оперативним працівникам зламати якісь сайти і звіти витягнути інформацію: це накази про призначення, якісь інші документи, які свідчать про призначення цієї особи на певну посаду (з інтерв'ю з представником прокуратури).

У багатьох судових вироках також наводяться заяви або ж накази про призначення на посаду як докази вини. Однак виникає питання допустимості таких доказів, враховуючи складність встановлення їх достовірності.

Крім того, згідно з частиною третьою статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», будь-який акт (рішення, документ), виданий органами, їх посадовими та службовими особами на тимчасово окупованій території, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану. Навіть у випадку документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованій території, і досі не затверджена процедура визнання таких документів, зокрема через складність встановлення достовірності таких документів, виданих на окупованій території.

Водночас документи про прийняття на посаду чи інші документи, вида-ні окупаційними органами та їхніми посадовими особами, беззастережно ви-користовуються як належний доказ обвинувачення.

3.6 Неспівмірність порушення та покарання

Труднощі розмежування між статтями 111-1 та 111-2 КК України, а також нечіткі формулювання, які зумовлюють широку дискрецію органів слідства, та-кож призводять до призначення покарань, неспівмірних зі встановленим по-рушенням.

Зокрема, в контексті розмежування складів злочинів, передбачених статтями 111-1 та 111-2 КК України, варто виділити значну відмінність між санк-ціями цих статей. У розглянутих вище випадках за статтею 111-2 КК України були кваліфіковані дії, які також підпадають під частину третю та частину четверту статті 111-1 КК України. При цьому частина третя статті 111-1 КК України перед-бачає покарання у вигляді виправних робіт на строк до двох років або арешту на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк до трьох років з поз-бавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Частина четверта статті 111-1 КК України передбачає покарання у вигляді штрафу до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною ді-яльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.

Стаття 111-2 КК України, за якою були кваліфіковані діяння, своєю чер-гою передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

Неодноманітне застосування санкцій та неспівмірність покарання та-кож прослідковуються у справах, які кваліфікуються за тією ж самою частиною статті 111-1 КК України.

Зокрема, чоловіка, який добровільно зарізав двох баранів та особисто пе-редав представникам країни-агресора «матеріальні ресурси»: дві забиті тушки баранів, *«тим самим забезпечив їх окупаційну діяльність на території Бором-лянської ОТГ»*⁵⁴, було засуджено до одного року трьох місяців позбавлення волі

з позбавленням права обіймати посади в державних органах влади та органах місцевого самоврядування на десять років та з конфіскацією майна.

При цьому особі, яка *«безоплатно надавала матеріальні ресурси в розпорядження військовослужбовцям окупаційних військ РФ»*, а саме: готувала їжу, прала одяг, та надавала вказівки місцевим мешканцям с. Боромля, щоб останні різали баранів, з яких вона готувала військовим Збройних сил РФ їжу, також тушки баранів безплатно передавала іншим військовослужбовцям Збройних сил РФ, призначено покарання у вигляді штрафу в розмірі 1050 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 17 850 грн, з позбавленням права займати виборні посади в органах влади та місцевого самоврядування строком на десять років та з конфіскацією усього наявного майна⁵⁵.

В обох справах обвинувачені уклали угоди про визнання винуватості.

Особі, яка неодноразово, добровільно та безоплатно надавала матеріальні ресурси в розпорядження військовослужбовцям кожної ротації окупаційних військ Російської Федерації, а саме: наявні у неї продукти харчування, алкогольні напої, також готувала їм їжу та інше, призначено три роки позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування чи з надання публічних послуг на строк десять років з конфіскацією 1/2 частини особистого майна⁵⁶.

Особі, яка безоплатно передавала невстановленим військовослужбовцям Російської Федерації *«матеріальні ресурси»*, а саме: продукти харчування у вигляді двох поліетиленових пакетів з м'ясом свинини, загальною вагою близько 20 кг, призначено позбавлення волі на строк чотири роки з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування на строк 12 (дванадцять) років⁵⁷.

3.7 Суспільний тиск на систему

Опитані представники органів правопорядку відзначали, що не стикалися з погрозами чи тиском у зв'язку зі своєю роботою зі справами щодо колабораційної діяльності. Це пояснюється тим, що правоохоронні органи представляють сторону обвинувачення і, відповідно, підстави для ототожнення їх з обвинуваченими відсутні. Один з респондентів також зазначив, що внутрішні переконання представників суддівського корпусу можуть призводити до обрання покарання вищого, ніж було запропоноване обвинуваченням.

55 Вирок у справі №588/672/22 від 06.09.2022: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106096380>

56 Вирок у справі №545/5177/22 від 10.11.2022: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107246755>

57 Вирок у справі №577/3465/22 від 15.11.2022: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107375149>

„ Я знаю випадки навпаки. Коли суд обирає покарання більше, ніж просить обвинувачення. І це насамперед я пов'язую з тим, що, на жаль, судді також люди і це пов'язано в першу чергу з суб'єктивним ставленням, оскільки ми знаємо, що суддя виносить вирок на підставі внутрішнього переконання, оцінюючи досить суб'єктивно обставини у справі і, на жаль, ми маємо, як я казав з самого початку, відповідні суддівські помилки (з інтерв'ю з представником адвокатури).

Обвинувальний ухил в справах щодо колабораційної діяльності пояснюється не лише тиском суспільства на систему, але й власними переконаннями представників органів правопорядку та судової системи.

Досвід сторони захисту у цьому питанні відрізняється. Адвокати піддаються суспільному тиску як представники обвинувачених, з якими їх ототожнюють, за відсутності повноцінного розуміння ролі захисника у судовому процесі. Респонденти зазначали, що тиск виражається як у погрозах в соціальних мережах, так і в образах при особистому спілкуванні.

„ [Відповідь на запитання: «Чи стикалися ви з тиском або з погрозою у бік адвокатів у зв'язку з роботою з такою категорією справ?»] У соціальних мережах починають тобі присилати певні погрози, коли інколи у судах ображають, є лайка, є відносно адвокатів прокльони і все таке. На жаль, це знову ж таки пов'язано з тим, що у нас суспільство в деяких моментах не розуміє ролі адвокатури у правовій державі і те, що інституція адвокатури – це не є спосіб виправдання злочину. Це інструмент саме захисту прав людини під час правосуддя, щоб права були дотримані, і щодо особи було здійснено саме покарання за той злочин, який вона вчинила, а не інший, який би погіршував її становище. І щоб були застосовані всі пом'якшуючі обставини щодо особи, яка обвинувачується у злочині (з інтерв'ю з представником адвокатури).

„ ... завжди берешся за справу з острахом, ти розумієш, що є якісь такі патріоти, волонтери, вони ким хочеш себе називають. Називають громадяни з усвідомленою позицією, ще якісь люди, які вважають, що їм богом дано тебе звинуватити в зрадництві, бо ти захищаєш зрадника і теж напевно зрадниця, і ти повинна відповісти (з інтерв'ю з представницею адвокатури).

Двоє респондентів також виділили тиск з боку органів правопорядку.

„Крім того, зі сторони органів правопорядку, оскільки до адвоката, який надає правничу допомогу в таких справах, знову ж таки посилена увага, інколи можуть проводитися обшуки і іншим чином порушувати гарантії адвокатської діяльності, встановлювати прослуховування відносно адвоката, вестися слідчо-розшукові дії. Хоча це незаконно, однак таке відбувається (з інтерв'ю з представником адвокатури).

Проте, сторона захисту також стикається із певним «внутрішнім тиском», зокрема через власні переконання. Один з респондентів відзначив, що відмовляється працювати за частинами шостою, сьомою та восьмою статті 111-1 та не працює за статтею 111-2.

„Я також відмовляюсь працювати за частинами 6, 7, 8 я не працюю по статті 111-2, це моє особисте ставлення. Я обираю собі клієнтів там, де я вбачаю невинуватість особи. Я захищаю громадян України, які залишились вірними країні, в яких позиція патріотична. Я, перебуваючи на Харківщині під постійними обстрілами та сиренами, свій час, свій багаторічний досвід роботи, а я 18 років працюю, вкладаю тільки в людей, які опинились в складних обставинах, були вимушені робити в окупації або прийняти щось від окупанта. Або якимось чином піти на співпрацю для того, щоб вижити, не можу сказати, що я беру тільки хороших, але я обираю людей. Я не беру людей, які навмисно пішли, в яких нечітка позиція. Я не беру людей, для яких «не все так однозначно», це не моя категорія. Багато адвокатів на Харківщині... відмовляються вести ці статті (з інтерв'ю з представником адвокатури).

Отже, окрім складності застосування статей 111-1 та 111-2 КК України через їх нечітке та широке формулювання, робота з ними також ускладнюється тим, що питання співпраці з представниками держави-агресора є суспільно значущою та гострою темою. Більше того, обмежене розуміння ролі захисника у процесі зумовлює його ототожнення з обвинуваченими, що в ході роботи зі справами щодо колабораційної діяльності в умовах тривалої збройної агресії ставить адвокатів під загрозу посиленого суспільного тиску.

ВИСНОВКИ

1. Наявність щонайменше одинадцяти законопроектів, які пропонують зміни до законодавства про колабораційну діяльність, а також той факт, що жоден із зареєстрованих законопроектів не був ухвалений, свідчать як про недосконалість законодавства і необхідність його редагування, так і про відсутність єдиного розуміння, які саме зміни необхідно прийняти для ефективного та належного застосування статей 111-1 та 111-2 КК України. Враховуючи заявлену законодавцем мету внесення нових статей 111-1 та 111-2 КК України як превенцію колаборації на шкоду національним інтересам, жодні із запропонованих змін не базуються на оцінці досягнення цієї мети внаслідок введення нових складів злочинів та імплементації цього законодавства.
2. Аналіз судової практики свідчить про складність розмежування кваліфікації дій, які можуть підпадати під колабораційну діяльність або пособництво державі-агресору. Попри це статті 111-1 та 111-2 КК України були введені у кримінальне законодавство понад рік тому, їх широке формулювання та перетин диспозицій не дозволяє виробити належну практику розмежування у їх застосуванні. Опитування представників органів правопорядку також показало відмінність у тлумаченні статей різними виконавцями, що призводить до їх різного застосування на практиці.
3. Практика застосування статей 111-1 та 111-2 КК України також свідчить про неспівмірність порушення та покарання, зокрема, як в контексті розмежування діянь, що підпадають під дію статей 111-1 та 111-2 КК України, санкції яких суттєво відрізняються, так і в контексті застосування покарань в межах статті 111-1 КК України. Крім того, прослідковується неодноразове застосування санкцій щодо одних і тих самих діянь.
4. Однією з найбільших виявлених проблем є широке тлумачення статей 111-1 та 111-2 КК України внаслідок нечіткості їх формулювання на етапі розробки. Статті містять поняття, межі яких законодавцем не встановлюються, як-от «матеріальні ресурси», «господарська діяльність», «взаємодія», які застосовуються в межах дискреції органів правопорядку, що порушує принцип правової визначеності. Особи, які перебувають на окупованих територіях, не мають чіткого розуміння, які дії є дозволеними, а за які може настати кримінальна відповідальність. Таке нерозу-

міння створює додатковий тиск та залякує населення, що перебуває на окупованих територіях, а широка дискреція окремих виконавців також несе корупційні ризики. Відсутність чіткого визначення є загрозою реінтеграційним процесам і ставить під загрозу довіру населення до правосуддя.

5. В умовах перевантаженості правоохоронної системи відсутня пріоритизація справ в межах статті 111-1 КК України, що зумовлює витрачання ресурсів переважно на справи за частинами першою та другою статті 111-1, які є проступками, на відміну від частин п'ятої, шостої та сьомої, які є злочинами, і пріоритетність яких відзначають представники органів правопорядку.
6. Обвинувальний ухил у розгляді справ щодо статей 111-1 та 111-2 КК України призводить до відсутності змагальності сторін, низького порогу доказування та врахування недостатніх доказів для обвинувачення, а також безальтернативного застосування тримання під вартою як запобіжного заходу. З практики розгляду проваджень про колабораційну діяльність також впливає врахування документів, виданих окупаційними органами влади, яке суперечить державній політиці їх невизнання.
7. Тривалість збройної агресії проти України, високий суспільний інтерес до справ щодо колабораційної діяльності, власні переконання представників органів правопорядку та судової системи, а також нерозуміння ролі захисника у процесі зумовлюють суттєвий суспільний тиск на розгляд справ щодо статей 111-1 та 111-2 КК України, зокрема ускладнюють роботу сторони захисту.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Розробити проєкт закону щодо внесення змін до законодавства про колабораційну діяльність з метою уточнення широких формулювань та чіткого розмежування складів злочинів, що передбачені, зокрема, статтями 111-1 («Колабораційна діяльність»), 111-2 («Пособництво державі-агресору») та 436-2 («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників») КК України. Зокрема, має бути визначений чіткий перелік діянь, вчинення яких тягне настання кримінальної відповідальності; діяння має включати не тільки формальне виконання тієї чи іншої роботи чи обіймання певної посади в окупаційних адміністраціях, але й наслідки такої діяльності для національної безпеки України, життя, здоров'я, безпеки людини тощо. Ці наслідки мають оцінюватися судом системно.
2. Враховувати суспільну небезпечність та наслідки діяння, передбаченого статтями 111-1 та 111-2 КК України, та передбачати співмірні та справедливі покарання за такі порушення. Зокрема, варто розглянути можливість виведення найменш серйозної категорії порушень зі сфери кримінальної юстиції і забезпечити люстраційні заходи та розглянути можливість розробки законодавства про аміністію. Такі кроки дозволять не лише вирівняти розрив між суспільною небезпечністю діяння і покаранням за нього, але й сприятимуть розвантаженню правоохоронної системи та системи правосуддя, а також процесам реінтеграції деокупованих територій України та громадян України, які там проживають.
3. Для ефективного розслідування справ, пов'язаних зі вчиненням злочинів, передбачених статтями 111-1, 111-2 КК України, варто розробити єдиний підхід (стратегію) органів правопорядку, що працюють з цією категорією справ. Така стратегія має передбачати рамки співпраці між різними відомствами для попередження дублювання дій, чітко окреслювати розмежування між різними статтями та тлумачення широких понять для зменшення дискреції конкретного виконавця (слідчого, прокурора) і неодноманітності застосування законодавства. Вона також має містити критерії доказування добровільності та визначення, які докази не відповідають критерію належності та достатності, а також пріоритетизацію справ в межах статті 111-1 КК України.

4. При визначенні підходів до притягнення до відповідальності за співпрацю з окупаційними органами влади громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, необхідно враховувати подальшу реінтеграцію звільнених територій, мету забезпечення повноцінного повернення населення цих територій до правового, інформаційного, культурного поля України.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Прокуратура України
ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА

вул. Різницька, 13/15, м. Київ, 01011 факс: (044) 280-26-03
e-mail: office@gp.gov.ua, web: www.gp.gov.ua
Код ЄДРПОУ 00034051

29.09.2023 № 273-1841 ВСК-23

На № _____ від _____

**Голові правління
Центру прав людини ZMINA
Тетяні ПЕЧОНЧИК
al@humanrights.org.ua**

Ваші запити про кількість відкритих кримінальних правопорушень (проваджень), передбачених статтями 111¹, 111², 436² Кримінального кодексу України (окремо по кожній частині), у розрізі областей України, м. Київ, АР Крим та м. Севастополь станом на 20.09.2023 розглянуто.

Роз'яснюємо, що відповідно до статті 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» публічною є відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Відтак, визначальним для публічної інформації є те, щоб вона була заздалегідь готовим, зафіксованим продуктом, отриманим або створеним суб'єктом владних повноважень у процесі виконання своїх обов'язків.

Закон не передбачає проведення аналізу, підрахунків або виокремлення інформації за запитуваними критеріями, а відтак створення нової інформації.

Повідомляємо, що відомості про зареєстровані кримінальні правопорушення (провадження) та результати їх розслідування, узагальнюються у звітності за формою №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», яка формується на підставі даних, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань користувачами інформаційної системи, щомісячно, наростаючим підсумком з початку звітного періоду (року) у розрізі статей та розділів Кримінального кодексу України за регіоном вчинення злочину.

Разом із тим у звітності не передбачено виокремлення даних про кримінальні правопорушення за окремими частинами статей Кримінального кодексу України, у зв'язку з чим надати таку інформацію немає можливості.

З урахуванням викладеного, надаємо відомості про кількість облікованих кримінальних правопорушень (проваджень), передбачених статтями 111¹, 111²,

Офіс Генерального прокурора
29.09.2023 №27/3-1871ВІХ-23

436² Кримінального кодексу України у розрізі областей України (відповідно до звітності за формою № 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення») за 2022 рік, січень - серпень 2023 року.

У разі незгоди з відповіддю Ви вправі її оскаржити відповідно до статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» керівництву Офісу Генерального прокурора або до суду.

Додаток: на 1 арк.

**Начальник відділу розгляду
запитів на публічну інформацію**

 Андрій СЬОМІЧ

Відомості
про обліковані* кримінальні правопорушення, передбачені ст. 111-1, 111-2, 436-2 КК України упродовж 2022 року та січня - серпня 2023 року**

Територія вчинення	колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК)		пособицтво державі-агресору (ст. 111-2 КК)		виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2 КК)
	січень - грудень 2022 року	січень - серпень 2023 року	січень - грудень 2022 року	січень - серпень 2023 року	січень - серпень 2023 року
АР Крим	48	126	1	20	8
Вінницька	22	8	2	8	29
Волинська	1	2	1	5	33
Дніпропетровська	71	62	6	10	34
Донецька	563	318	18	26	19
Житомирська	66	9	0	3	53
Закарпатська	14	4	5	4	26
Запорізька	252	204	27	39	27
Івано-Франківська	3	0	0	0	5
Київська	77	9	6	15	23
Кіровоградська	1	0	2	1	45
Луганська	642	554	14	45	10
Львівська	5	2	0	2	70
м. Київ	118	20	30	56	90
м. Севастополь	7	13	0	5	1
Миколаївська	60	77	8	12	79
Одеська	63	63	5	5	121
Полтавська	6	2	3	5	95
Рівненська	11	3	0	1	12
Сумська	45	7	1	12	99
Тернопільська	9	5	1	0	9
Харківська	934	614	106	68	107
Херсонська	756	432	142	124	11
Хмельницька	28	33	0	0	7
Черкаська	13	1	1	4	66
Чернівецька	3	2	0	3	21
Чернігівська	33	5	0	1	17
Всього по Україні	3 851	2 575	379	474	1 117

* Без урахування кримінальних правопорушень, виключених з обліку у зв'язку із закриттям провадження на підставі п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ст. 284 КПК України до 2023 року та п.п. 1, 2, 4-1, 6, 9-1 ст. 284 КПК України з 2023 року

** За даними звітності за формою №1 "Єдиний звіт про кримінальні правопорушення"

Прокуратура України
ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА

вул. Різницька, 13/15, м. Київ, 01011 факс: (044) 280-26-03
e-mail: office@gp.gov.ua, web: www.gp.gov.ua
Код ЄДРПОУ 00034051

05.10.2023 № 276-1899Вих-23

На № _____ від _____

**Голові правління ГО «Центр інформації
про права людини»**

Тетяні ПЕЧОНЧИК
al@humanrights.org.ua

На Ваш запит, який надійшов з Національної поліції України, щодо надання інформації про кримінальні правопорушення станом на 20.09.2023 року, передбачені статтями 111¹, 111² КК України, у розрізі кожної частини, досудове розслідування у яких здійснюється органами Національної поліції України в межах компетенції роз'яснюємо, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» публічною є відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Визначальним для публічної інформації є те, що вона повинна бути заздалегідь готовим, зафіксованим продуктом, отриманим або створеним суб'єктом владних повноважень у процесі виконання своїх обов'язків.

З урахуванням викладеного повідомляємо, що відомості про зареєстровані кримінальні правопорушення (провадження) та результати їх розслідування, узагальнюються у звітності за формою №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», яка формується на підставі даних, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань користувачами інформаційної системи, щомісячно, наростаючим підсумком з початку звітного періоду (року) у розрізі статей та розділів Кримінального кодексу України за регіоном вчинення злочину.

Разом із тим звітністю не передбачено виокремлення відомостей про кримінальні правопорушення, передбачені статтями 111¹, 111² КК України у провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється органами Національної поліції, у зв'язку з чим надати такі дані не має можливості.

Водночас надаємо наявні дані про загальну кількість зареєстрованих упродовж січня-вересня 2023 року кримінальних правопорушень, передбачених

статтями 111¹, 111² КК України, відповідно до звітності за формою №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення».

У разі незгоди з отриманою відповіддю, відповідно до ст. 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» Ви маєте право оскаржити її до керівництва Офісу Генерального прокурора або до суду.

Додаток на: 1 арк.

Начальник відділу розгляду
запитів на публічну інформацію

 Андрій СЬОМІЧ

**Відомості
про зареєстровані упродовж січня-вересня 2023 року кримінальні правопорушення (провадження)
за ст. 111-1, 111-2 КК України**

(за даними статистичної звітності за формою №1 "Єдиний звіт про кримінальні правопорушення")

Стаття КК України		Зареєстровано кримінальних правопорушень у звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито		Обліковано* кримінальних правопорушень у звітному періоді
			Усього	у т.ч. за п.п. 1, 2, 4-1, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України	
Колабораційна діяльність, ст. 111-1		2 792	17	16	2 776
з них	проступки (ч.ч. 1, 2 ст. 111-1)	678	11	11	667
	злочини (ч.ч. 3, 4, 5, 6, 7, 8 ст. 111-1)	2 114	6	5	2 109
Пособництво державі-агресору, ст. 111-2		532	5	5	527

* - Без урахування кримінальних правопорушень, виключених з обліку у зв'язку із закриттям провадження на підставі п.п. 1, 2, 4-1, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

вул. Панаса Мирного, 28, м. Київ, 01011, тел. (044) 365 40 00
поштова адреса для листування: вул. Симона Петлюри, 15, м. Київ, 01032
E-mail: info@dbf.gov.ua, web: www.dbf.gov.ua, ідентифікаційний код 41760289

Голові правління
ГО «Центр інформації
про права людини»
Тетяні ПЕЧОНЧИК
а/с В-539, м. Київ, 01001
al@humanrights.org.ua

Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) розглянуло запит на інформацію від 21.09.2023 № 175\09. За результатами їх розгляду повідомляємо про таке.

Правовідносини щодо надання доступу до інформації регулюються нормами Конституції України, Закону України «Про доступ до публічної інформації» (далі – Закон) та іншими актами законодавства.

Статтею 19 Конституції України визначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Відповідно до частини першої статті 1 Закону публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Визначальною ознакою публічної інформації у розумінні Закону є її попередня фіксація. Тобто цей Закон регулює відносини щодо доступу до інформації, яка вже існує, і не вимагає у відповідь на запит створювати певну інформацію.

Аналогічна позиція викладена у постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 № 10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації».

Зокрема, суд роз'яснив, що збереженість на матеріальних носіях як головна властивість інформації означає, що вона повинна бути викладена у письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі та зафіксована відповідно на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному

Державне бюро
розслідувань

№ 462П/10-13-06-428/23 від 27.09.2023

диску або іншому носіїві. Із цієї властивості випливає, що на момент виникнення правовідносин щодо неї публічна інформація повинна бути заздалегідь готовим, зафіксованим продуктом діяльності.

Закон не регулює відносин зі створення публічної інформації; предметом його регулювання є діяльність з приводу інформації, яка вже існує (створена, отримана, знаходиться у володінні) на момент виникнення конкретних інформаційних відносин з приводу неї. Тобто не є інформаційним запитом звернення, для відповіді на яке необхідно створити інформацію, крім випадків, коли розпорядник інформації не володіє запитуваною інформацією, але зобов'язаний нею володіти.

У ДБР ведення статистичної звітності про роботу органів досудового розслідування ДБР здійснюється на підставі наказу керівників правоохоронних органів від 28.07.2020 № 337/564/206/123/363/85 «Про затвердження форм звітності про роботу органів досудового розслідування», та даних, зібраних на виконання вимог статті 23 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», у якій визначено, що Директор ДБР щороку, до 15 лютого, подає Президенту України та Верховній Раді України письмовий звіт про діяльність ДБР за попередній рік, який містить відомості, визначені частиною третьою цієї статті.

Щорічні звіти опубліковано на офіційному вебсайті ДБР у рубриці «Діяльність» (<https://dbr.gov.ua/reports>), а Звіт про діяльність ДБР за 2022 рік – за посиланням: <https://dbr.gov.ua/reports/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2022-rik>.

Таким чином, у ДБР не ведеться облік питань викладених у запиті на інформацію.

Водночас детальна інформація щодо результатів роботи органів досудового розслідування під час розслідування кримінальних проваджень про корупційні кримінальні правопорушення систематично публікується на офіційному вебсайті ДБР у рубриці «Для ЗМІ». Наприклад, дані за 2023 рік опубліковані на офіційному вебсайті ДБР у рубриці «Для ЗМІ» (публікація від 04.09.2023 під назвою «ДБР відкрило понад 1,8 тис. кримінальних справ щодо злочинів проти Нацбезпеки (ІНФОГРАФІКА)» (<https://dbr.gov.ua/news/dbr-vidkrilo-ponad-1-8-tis.-kriminalnih-sprav-shhodo-zlochiniv-proti-nacbezpeki-infografika>)).

Так, від початку повномасштабного вторгнення, ДБР проводило розслідування **1 813** кримінальних проваджень щодо злочинів проти основ національної безпеки України.

Серед них:

1 406 кримінальних проваджень за фактом державної зради (стаття 111 Кримінального кодексу України),

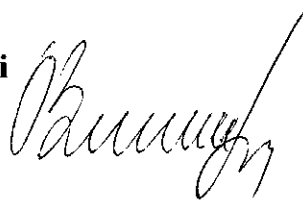
327 кримінальних проваджень – за фактом колабораційної діяльності (стаття 111¹ Кримінального кодексу України),

25 кримінальних проваджень – щодо пособників державі-агресору (стаття 111² Кримінального кодексу України).

Слід додати, що слідчі ДБР реагують на всі кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, повно всебічно та неупереджено досліджують факти кримінальних правопорушень у вказаній сфері, з метою виявлення тих обставин, що викривають, та тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової оцінки, захисту прав людини, забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Додатково роз'яснюємо, що оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядника інформації здійснюється відповідно до статті 23 Закону.

**Начальник відділу
організації прийому громадян,
розгляду звернень та запитів
Управління забезпечення діяльності
Державного бюро розслідувань**

Оксана ЗГІБЛОВА

ДОДАТОК 4

Прим. №__

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Апарат Голови

**Управління
взаємодії із засобами масової
інформації та громадськістю**

вул. Володимирська, 33, м. Київ, 01601

Тел./факс (044) 279-30-40

E-mail: pressinfo@ssu.gov.uaWeb: <http://www.ssu.gov.ua>

Код ЄДРПОУ 00034074

**Центр прав людини ZMINA
Ірині КРУШЕЛЬНИЦЬКІЙ**27.09.2023 № 10/3/П-170,171-Н/1-23al@humanrights.org.ua

На № _____ від _____

На Ваш запит від 21.09.2023 повідомляємо, що облік кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких проводиться слідчими СБ України, здійснюється відповідно до Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення (далі – Реєстр).

Згідно даних Реєстру з початку повномасштабного вторгнення рф слідчими СБ України здійснювалося, наразі здійснюється досудове розслідування у кримінальних провадженнях:

- за ст. 111-1 КК – у понад 6 тис. 600 кримінальних провадженнях;
- за ст. 111-2 КК – у майже 1 тис. кримінальних проваджень;
- за ст. 436-2 КК – у понад 2 тис. 200 кримінальних провадженнях.

Начальник Управління

Артем ДЕХТЯРЕНКО

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Апарат Голови
Управління
взаємодії із засобами масової
інформації та громадськістю

вул. Володимирська, 33, м. Київ, 01601
Тел./факс (044) 279-30-40
E-mail: pressinfo@ssu.gov.ua
Web: http://www.ssu.gov.ua
Код ЄДРПОУ 00034074

13.10.2023 № 103/1-183-1/1-23

На № _____ від _____

ДОДАТОК 5

Прим. № _____

Центр прав людини ZMINA
Олені ЛУНЬОВІЙ

al@humanrights.org.ua

На Ваш запит від 03.10.2023 № 92/10 щодо кількості кримінальних проваджень, за інформацією компетентного підрозділу СБ України, повідомляємо.

Статистика про кримінальні провадження здійснюється відповідно до встановлених норм державної звітності, яку створюють на підставі спільного наказу правоохоронних органів України від 28.07.2020 № 337/564/206/123/363/85 за формою № 1-СЛ «Про роботу органів досудового розслідування безпеки».

Звітність формують із Єдиного реєстру досудових розслідувань і Положення про ЄРДР та порядок його формування та ведення (далі – Реєстр).

Так, згідно з даними Реєстру з 24.02.2022 по 27.09.2023 слідчими СБ України здійснювалося/здійснюється досудове розслідування у кримінальних провадженнях:

- за ст. 111-1 ККУ – у 6 тис. 610 кримінальних провадженнях;
- за ст. 111-2 ККУ - у 946 кримінальних провадженнях;
- за ст. 436-2 ККУ - у 2 тис. 279 кримінальних провадженнях.

Надати іншу запитувану інформацію не маємо можливості, оскільки облік окремо за частинами зазначених статей та за територіальним розподілом не здійснюється.

Звертаємо увагу, що розпорядником Реєстру, а отже узагальненої інформації, є Офіс Генерального прокурора.

Начальник Управління

Артем ДЕХТЯРЕНКО

ДОДАТОК 6

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
ДСА України

вул. Липська, 18/5, м. Київ, 01601, тел.: (044) 277-76-86, факс: (044) 277-76-11,
e-mail: inbox@court.gov.ua, web: <http://www.dsa.court.gov.ua>, код ЄДРПОУ: 26255795

№ 27.09.2023 від інф/17990-23-інф/17999-23-957/23
на № _____

Тетяні Печончик

а/с В-539, м. Київ, 01001
al@humanrights.org.ua

*Про розгляд запитів на публічну
інформацію від 21.09.2023 №178/09*

Шановна пані Тетяно!

За результатами розгляду Ваших аналогічних запитів на публічну інформацію, що надійшли до Державної судової адміністрації України 21.09.2023 та 25.09.2023, надаємо наявну інформацію про кількість ухвалених вироків за статтями Кримінального кодексу України за 2022 рік:

стаття 111¹ – 268 вироків;

стаття 111² – 0 вироків.

Одночасно повідомляємо, що надати іншу запитувану Вами інформацію не маємо можливості, оскільки така інформація окремо не відображається в звітності судів, що подається до ДСА України.

Також звертаємо увагу, що в разі вчинення особою декількох кримінальних правопорушень (злочинів), облік ведеться за статтею Кримінального кодексу України, санкція якої передбачає більш суворе покарання.

Крім того, відповідно до наказу ДСА України від 23.06.2018 № 325 "Про затвердження річних форм звітів щодо здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами" зведена звітність по Україні формується за рік, тому надати інформацію станом на 20.09.2023, як зазначено у запиті, є неможливим.

Додатково інформуємо, що ознайомитись із наявною у звітності судів інформацією можливо на офіційному вебпорталі "Судова влада України" (www.court.gov.ua) у розділі "Судова статистика" рубрики "Інше".

З повагою

Начальник юридичного
управління

Горностай Ольга (044) 277 76 55

Тетяна ОПАНАСЮК

